

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a patopsychologie

Vladimír Miroslav Lukša

SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY - BEZDOMOVCI

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Kamila Holásková Ph.D.

OLOMOUC 2011

„Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury“

V Olomouci dne 28. 6. 2011

.....

Vladimír Miroslav Lukša

Poděkování

Touto formou chci poděkovat vedoucí mé diplomové práce PhDr. Kamile Holáskové Ph.D. za cenné rady, připomínky a vedení během celé doby tvorby této práce, za její nezdolný optimismus a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	6
I TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Definice pojmu bezdomovectví	8
2 Bezdomovectví z pohledu sociální deviace	11
3 Příčiny vzniku bezdomovectví.....	15
3.1 Vnější faktory	16
3.2 Vnitřní faktory.....	18
3.2.1 Osobnost	19
3.2.2 Já, sebeobraz a identita osobnosti	23
3.2.3 Sebemonitorování a sebeprezentace	25
3.2.4 Patologie u vlastního já a identity	26
3.2.5 Závislosti.....	27
3.2.5.1 Alkoholismus.....	29
3.2.5.2 Drogová závislost	31
3.2.5.3 Patologické hráčství.....	32
4 Život na ulici, jeho vývojová stadia.....	34
5 Prevence bezdomovectví	36
5.1 Sociální služby	37
5.2 Prevence bezdomovectví v programech parlamentních stran	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
6 Úvod do výzkumu.....	41
7 Metody výzkumu	43
8 Sběr dat	45
9 Objekt zkoumání – respondenti	47
10 Případové studie.....	48
10.1 Petr I.	48
10.2 Zdeněk	49
10.3 Petr II.	50
10.4 František	51
10.5 Kryštof.....	52
10.6 Josef.....	53
10.7 Roman.....	54

10.8	Jiří I.....	54
10.9	Michal.....	55
10.10	Werner.....	56
10.11	Radek.....	57
10.12	Jiří II.....	58
10.13	Karel.....	59
10.14	Pavel.....	60
10.15	Radim.....	61
10.16	Jan.....	62
10.17	Lubomír.....	63
10.18	Ivo.....	64
10.19	Aleš.....	65
10.20	Milan.....	66
11	Kvantitativní část výzkumu.....	68
11.1	Výzkumné předpoklady.....	75
11.2	Diskuze.....	77
	Závěr.....	81
	Literatura a prameny.....	83
	Anotace.....	87
	Přílohy.....	88
	Příloha č. 1 - zápis z interview: Petr I.....	88
	Příloha č. 2 - zápis z interview: Zdeněk.....	91
	Příloha č. 3 - zápis z interview: Petr II.....	93
	Příloha č. 4 - zápis z interview: František.....	95
	Příloha č. 5 - zápis z interview: Kryštof.....	97
	Příloha č. 6 - statistický test významnosti - Test dobré shody chí-kvadrát.....	99

Úvod

„Bezdomovci“ - složení dvou prostých a jednoduchých slov, která nesou význam vyvolávající u všech, a to bez rozdílu, velmi rozporuplné pocity a reakce. Pro jedny jsou bezdomovci, jako primární produkt bezdomovectví, synonymem toho nejhoršího morálního bahna vyvolávající odpor a hnus, parazité společnosti. Pro druhé jsou bezdomovci objektem jejich lítosti, útlocitu a samaritánství. Někdo je nenávidí a odsuzuje, další se je snaží pochopit, jim porozumět a podat pomocnou ruku. Někteří jedinci jsou nuceni vypořádat se s bezdomovectvím jako s tvrdou, neoddiskutovatelnou, ale hlavně každodenní realitou.

Je jen málo lidí, které toto téma nechává chladné a bez zájmu. Co člověk, to jiný názor a úhel pohledu na danou problematiku. Každý zaujímáme určitý postoj a vnášíme svou vizi na vznik, řešení, prevenci a mnoho dalších aspektů souvisejících s touto tematikou. Poukazujeme nejen na hledisko celospolečenské, ale především na kus svého vlastního já – nebál bych se říci, že mu dáváme svůj, lidský rozměr.

Problematiku bezdomovectví jsem začal poznávat a vnímat v době, kdy jsem pracoval jako strážník městské policie. Zde jsem se setkal s mnoha stránkami a aspekty této problematiky. Jako ochránce pořádku a zákona jsem nahlížel na bezdomovce především jako na narušitele veřejného pořádku a právních norem. Slyšel jsem názory lidí, kterých se jejich chování a jednání dotýkalo, těch, kteří byli ve svém soudu razantní, ale i těch shovívavých, slýchával jsem i názory naprostých laiků, odborníků, zasvěcených i nezasvěcených a samozřejmě i samotných bezdomovců. Pochopil jsem, že se jedná o velmi rozsáhlou problematiku a nelze vyvodit jednoduchý a jednoznačně platný závěr a názor. Problematika bezdomovců totiž nejen prostupuje, ale i spojuje celou škálu oblastí jako je např.: psychologie ve svých specifických směrech, sociologie, politika, ekonomie, etika, právo, antropologie a další.

„Bezdomovství je složitý společenský problém, na jehož vzniku a vývoji se podílí mnoho faktorů. Proto neexistují jednoduchá řešení, otázku však nelze zanedbat.“¹ konstatuje Ilja Hradecký. Tato citace plně vystihuje mé dosavadní poznatky a zkušenosti. Proto jsem se rozhodl, že se práce bude věnovat právě tomuto fenoménu,

¹ Hradecký, I a kol.: *Definice a typologie bezdomovství*, str. 9

jeho názorové nejednotnosti a to nejen teoretickému popsání, ale i praktickému ověření získaných teoretických poznatků.

V teoretické části bych chtěl popsat termín bezdomovectví a naznačit o jak velký problém se vlastně jedná. Budu se však zabývat pouze zjevným bezdomovectvím. Ve významu tohoto slova se vždy bude jednat o lidi, u nichž je na první pohled patrné, že jsou „na ulici“ a propadli sítím sociálního vyloučení.

Budu se zabývat příčinami vzniku bezdomovectví, které rozdělím a blíže popíši, dále se budu věnovat obecným osobnostním znakům a poukážu na ty z nich, jež se mohou jevit jako specifické pro jednotlivce dané sociální skupiny. Následně se pokusím vznik bezdomovectví rozdělit do stádií podle vnitřního cítění jednotlivých subjektů. V dalším kroku se dotknu prevence a boje proti bezdomovectví. Bohužel se v průběhu práce nevyhnu vsunutí vlastního úhlu pohledu na tento pojem, který má opravdu velmi široký rozměr.

V praktické části se poté budu snažit objasnit vznik bezdomovectví hlavně z psychologického hlediska osobnosti. V terénu budu zjišťovat typy osobnosti, které k bezdomovectví více inklinují. Po zpracování několika kazuistik bych chtěl dospět k názoru, že bezdomovectví postihuje zejména jedince, kteří mají problémy s identitou vlastní osobnosti, se začleněním do většinové společnosti a trpí pocitem ukřivděnosti a méněcennosti.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Definice pojmu bezdomovectví

Jestliže se budeme věnovat bezdomovectví jako fenoménu a úkazu vybočujícímu z normálu, nechtěnému a patogennímu, je nutné podívat se nejdříve na celou věc jako na celek, poukázat na základní pojmy, názvosloví, a dále se podívat na sociokulturní podmínky a aktivity společnosti, vytvářející prostor pro něco, čemu říkáme bydlení či domov. V zájmu objektivit je potřebné také nahlédnout do nitra člověka, jenž se dostal na okraj společnosti.

„Bezdomovectví není vymezeno jednou jedinou správnou definicí a neexistuje ani žádné konkrétní vyčíslení tohoto fenoménu, které by bylo přesným vyjádřením skutečnosti.“² „V případě výrazů bezdomovec a bezdomovectví narážíme na terminologickou nejednotnost.“³ Je zřejmé, že význam pojmu „bezdomovec“ se liší podle pramenů, z nichž se čerpá. Může se jednat například o osobu, která nemá státní občanství, domovské právo, která již bydlení ztratila nebo je jen jeho ztrátou ohrožena, či žije v nevyhovujících podmínkách, které nejsou schopny uspokojit její základní životní potřeby. Mohou to být lidé, kteří nemají právně podložený vlastnický vztah ke svému bydlení, anebo lidé žijící bez vlastního přístřeší a to buď v přírodě, nebo přímo na ulici.

Podle všeobecně vžitého a rozšířeného názoru, se ale především jedná o lidi, na kterých je to okamžitě patrné a zjevné, kteří nepečují o svůj zevnějšek, jsou zanedbaní, špinaví a zapáchají. Obtěžují své okolí, a to nejen svým zjevem, tím jak vypadají, ale zejména způsobem chování, které slušně řečeno rozhodně nezapadá do norem akceptovatelných většinou společností. *„Do skupiny bezdomovců jsou řazeni lidé, kteří svým způsobem života, chováním a zvyky stojí mimo běžnou společnost a nenaplnují její zásady a zvyklosti.“⁴*

„Bezdomovectví svou podstatou vyhovuje i definici sociální deviace, neboť je podstatnou odchylkou od normy (normou je v tomto případě myšleno bydlení,

² HRADECKÝ, I. a kol.: *Definice a typologie bezdomovství*, str. 10

³ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*, str. 9

⁴ PAVELKOVÁ, J.: *Problematika lidí v nouzi*, str. 5

každodenní hygiena atd.). Lze je považovat také za poruchu sociálního fungování, tedy poruchu rovnováhy mezi kapacitou zvládnání jedince a požadavky prostředí. Proto považujeme bezdomovce za osoby společensky nepřizpůsobivé, za nositele sociálního selhání, tedy společenského neúspěchu ohrožujícího svého nositele, případně další lidi. Existence bezdomovců je však také selháním veřejné a sociální politiky.“⁵

„Bezdomovectví a bezdomovec jsou jedny z pojmů, o které byl obohacen český jazyk v souvislosti se změnou politického režimu v naší zemi v roce 1989.“⁶ Na rozdíl od zemí západní Evropy nebo Spojených států jsme nebyli zvyklí se do začátku devadesátých let s bezdomovci setkávat, i když nelze říci, že by neexistovali. Aniž bychom si to uvědomovali, potkávali jsme je však v latentní podobě. Tento fenomén se u nás zviditelnil až s pádem socialistického zřízení.

Většina problémů s možností vzniku bezdomovectví se odvíjí od skutečnosti, že dotčené osoby nemají možnost trvalého bydlení, popřípadě kvalita bydlení nemůže uspokojit jejich základní životní potřeby. „Bydlení patří mezi nejvýznamnější lidské potřeby a práva, protože vytváří základní podmínky pro celoživotní realizaci každého občana.“⁷ Pro drtivou většinu občanů představuje zajištění přiměřeného a odpovídajícího bydlení vůbec největší a zároveň také nejvýznamnější investici jejich života. Není proto divu, že kroky směřující k uspokojení této základní životní potřeby většiny občanů jsou závislé na aktivitách státu v oblasti bydlení. Tyto se na rozdíl od jiných úseků sociální politiky musí vyznačovat svojí relativní stálostí a setrvačností. Bez negativních dopadů na životní úroveň, styl a podmínky života většiny obyvatel je nelze rychle měnit, nebo zase vracet zpět. Bytová politika musí tudíž zákonitě patřit k nejnáročnějším částem sociální politiky většiny moderních států. Proto bývají její koncepce nejpropracovanější a nutně musí sledovat všechny aspekty a možnosti jak z krátkodobých, tak i z dlouhodobých hledisek.⁸

„Obecně lze bydlení definovat jako soubor činností, které souvisí s užíváním obydlí. Přitom obydlí je chápáno jako prostor chráněný před nepříznivými vlivy přírody, nežádoucími kontakty s lidmi a negativními důsledky civilizace. Základními znaky obydlí jsou jeho oddělenost, nezávislost a nedotknutelnost.“⁹ Není divu, že se mu

⁵ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*, str. 12

⁶ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*, str. 9

⁷ KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J.: *Sociální politika*, str. 249

⁸ KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J.: *Sociální politika*

⁹ KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J.: *Sociální politika*, str. 249

přikládá tak velký význam, jelikož „*bydlení patří mezi nejvýznamnější lidské potřeby a práva, protože vytváří základní podmínky pro celoživotní realizaci každého občana.*“¹⁰

První okruh problémů spojený s bezdomovectvím spočívá tedy právě v části vložené už do samotné determinace tohoto slova. Je zdůrazňována skutečnost, že se osoba ocitla **bez domova** a bez jakýchkoliv prostředků nutných k jeho bezprostřednímu zajištění, popřípadě k udržení bydlení v požadované kvalitě tak, aby dokázalo uspokojit základní potřeby a požadavky. Z toho vyplývá, že za bezdomovce lze považovat i lidi, kteří sice mají kde „složit hlavu,“ ale žijí v podmínkách, které nemohou uspokojit jejich základní životní potřeby např. v přeplněných bytech, ubytovnách či noclehárnách. Nemusí se tedy nutně jednat o lidi, kteří jsou vyloučeni ze společenského života a žijí v sociálním vyloučení na okraji společnosti.

U těchto osob bychom marně hledali zjevné znaky bezdomovectví. Ty jsou skryty, jedná se tedy o jeho latentní formu. Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci FEANTSA uvádí jednu z nejrozšířenějších definic: „*Bezdomovectví znamená nedostatek vlastního trvalého a přiměřeného obydlí.*“¹¹

Jak již však bylo několikrát podotknuto, majoritní většina si pod pojmem bezdomovec představí pouze osobu, která vykazuje zjevné znaky svého stavu, je bez jakéhokoliv přístřeší, tzn. jedince žijící pouze na ulici. Ve skutečnosti se do této extrémní formy sociální izolace dostane jen malé procento lidí ze skupiny ohrožených.

Velký předpoklad a pravděpodobnost toho, že lidé mohou spadnout až na samé dno, vyvstává především u osob s kombinací více handicapů, a to at' již sociálních, psychických či somatických. Zde vedle selhání sociálního musíme brát zřetel i na celkovou osobnost postiženého. Možnost slušně bydlet se poté odsouvá a stává se důsledkem některého z primárních handicapů, stává se problémem druhotným.

¹⁰ KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J.: *Sociální politika*, str. 249

¹¹ KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J.: *Sociální politika*, str. 249

2 Bezdomovectví z pohledu sociální deviace

Sociální deviace je sociologický pojem z počátku 20. století k označení chování jednotlivce nebo skupiny, které porušuje sociální normu.¹² Tento pojem se odvozuje z latinského *deviatio*, což znamená odchylka, úchylka. Jak již bylo uvedeno, jedná se o porušení nebo podstatnou odchylku od některé ze sociálních norem. Nerespektování požadavků, které na jednotlivce nebo některou sociální skupinu klade určitá norma nebo soubor norem. Jde o alternativní formu chování k této předepsané, popř. všeobecně akceptovatelné normě. Sociální deviace je narušením kterékoliv sociální normy, nemusí se jednat pouze o normy sankciované právně, nábožensky nebo morálně.

Podle vztahu k normám rozlišujeme jednání na konformní a deviantní. Za **konformní jednání** považujeme chování jednotlivce, které je zcela v souladu se sociální normou, jde o respektování požadavků, které na něj nebo na skupinu klade určitá norma nebo soubor norem. Jde tedy o chování, které je v souladu se všeobecně akceptovanými normami. **Deviantní jednání** je naopak porušení nebo podstatná odchylka od některé sociální normy chování nebo od skupiny norem; může jít o alternativní formu chování k předepsané, popř. všeobecně akceptované normě. Deviantním jednáním může dojít k narušení kterékoliv sociální normy, nejen normy sankcionované právně, nábožensky nebo morálně.

Deviantní jednání rozdělujeme na primární a sekundární. Za **primární** deviaci je pokládáno porušení pravidla či normy na základě originálního zdroje, ať již se jedná o situační, psychologické nebo fyziologické. Jedná se např. o pití jako reakci na smrt blízkého, na úpadek, sociální pokles a prohřešek. **Sekundární** deviace je výsledkem společenské reakce na primární deviantní chování. Díky ní může být individuální osobě přisouzena nálepka devianta. Ta může ovlivnit další vývoj a být příčinou dalších deviací. Jedinec se tedy podle ní chová vždy deviantně. Tato druhotná reakce se může stabilizovat, stereotypizovat a vést k akceptaci deviantní role. Tato etiketizace znesnadňuje bezdomovcům jejich případné začlenění se zpět do většinové společnosti.

Odchýlení od normy může být buď v kladném, nebo negativním smyslu. Společnost se totiž brání porušování norem, neboť usiluje o zachování stability řádu, a tím chrání zároveň své členy. Bezdomovci svým způsobem života a obživy překračují

¹² http://cs.wikipedia.org/wiki/Sociální_deviace

více okruhů sociálně akceptovatelných norem, a to v jejich negativním smyslu. Je nutno vzít v úvahu, že sociální norma nejčastěji představuje obecně verbalizované pravidlo, jež mají všichni jedinci dané společnosti ve svém chování respektovat a které je pro ně pokládáno za závazné.

Norma je požadavek na chování nebo vlastnosti věci, člověka, situace apod., který se buď závazně vyžaduje, nebo podle něhož se v daném případě hodnotí přijatelnost nebo obvyklost. Normy jsou psané i nepsané a mají různou míru závaznosti a různý rozsah platnosti.¹³ Normy nejsou nikdy přesnými návody činností, spíše vymezují určité hranice pro jednání. Jde o pravidla, modely chování, které mají nadindividuální charakter, nejsou jen výtvorem jedinců, procházejí procesem objektivizace a existují objektivně ve skupinovém vědomí. Mezi základní normy jsou obvykle řazeny normy právní, morální, zvykové a náboženské. Norma bývá obvykle chápána ve třech významech. Zahrnuje co je:

- obvyklé a osvědčené,
- nepřípustné,
- správné a žádoucí.

Sociální deviace používá také pojem **sociální patologie**. Je to pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy,¹⁴ tzn. společensky nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování. Bezdomovectví mezi sociálně patologickými jevy ve společnosti řadíme společně s problematikami, které tento jev doprovází, uvozují nebo vymezují. Jedná se např. o problematiku alkoholismu, drog a jiných závislostí, dále se může jednat o kriminalitu, prostituci apod. Studium sociálně patologických jevů ve společnosti se zabývají obory jako právo, etika, estetika, kulturní a sociální antropologie.

Potencionální základy a možné příčiny sociální deviace spatřujeme v osobnosti devianta, v jeho možnostech, schopnostech a snaze přizpůsobit se nárokům, které jsou na něj kladeny, nebo začlenění se do společnosti. Je to však zavádějící úhel pohledu. Příčinu musíme hledat nejen na individuální úrovni, ale také ve společnosti, která normy tvoří a přizpůsobuje se jim, v jejím deformovaném hodnotovém systému,

¹³ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Norma>

¹⁴ <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy>

v nedostatečném sociálním konsensu, ve faktu paralelní existence dvou nebo více alternativních normativních systémů, v dysfunkcích sociálních institucí.

Procesy a mechanismy, kterými společnost nutí své členy k takovému chování, které je v jejím rámci považováno za žádoucí, nazýváme sociální kontrolou. **Sociální kontrola** probíhá při každodenní interakci v malých skupinách a během celého procesu socializace. Společnost nahlíží na sociální kontrolu jako na prostředek k udržení společenských institucí, protože kdyby větší počet lidí popíral společenské standardy chování, došlo by k jejich masivnímu zhroucení. Alternativou k efektivní sociální kontrole je pouze chaos. Sociální kontrolu můžeme jinak klasifikovat jako souhrnný termín označující všechny mechanismy, které mají zajišťovat řád a stabilitu společnosti. Sociální kontrola je souborem prostředků, které mají regulovat stav společnosti jak v její stabilitě, tak v jejích proměnách. Bez této kontroly by se sociální řád rozpadl. Formy sociální kontroly lze rozdělit do dvou typů:

- formální, organizovaná, plynoucí převážně z explicitních (slovních) norem a vykonávaná zejména mocí, donucováním,
- neformální, spontánní, plynoucí převážně z implicitních (subzistentních) norem, spočívající na působení zvyků, ideálů, hodnot, tj. spíše na nekompulzivním působení.

Sociální kontrola probíhá prostřednictvím sankcí (lat. *sanctio* od *sancire*, zasvětit, ustanovit, potrestat)¹⁵. Ta je chápána ve významu především negativním, jako trest za porušení normy. Pojem sankce může mít i širší význam. Sankcí jsou potom míněny takové postupy, které vedou k posílení sociální normy a jsou motivovány různými formami odměn. Jedná se o tzv. pozitivní sankci. Smyslem sankce je obecně posilování platnosti normativního vzorce skupiny, kolektivu, takže sankce se stává souhrnem prostředků, které k takovému posilování slouží.

Sankce členíme na formální a neformální. **Formální sankce** jsou vázány na přesně vymezené postupy formulované písemně, nebo udržované přísně stanovenými pravidly pro trest a odměnu. **Neformální sankce** jsou prováděny spontánně mimo racionálně specifikované postupy.

¹⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sankce>

Subjektem sociálních deviací je osobnost aktéra, tedy toho, kdo porušuje normy. V našem případě se bude jednat o konkrétního bezdomovce. Z hlediska osobnostního může být vznik sociální deviace podmíněn následujícími vlivy:

- genetická indispozice - např. existence dopaminového genu, tj. nervový gen, který zajišťuje přenos a stabilitu nervového systému v mozku,
- prenatální (období před porodem) a perinatální faktory (poporodní období),
- rodinná interakce, tj. kvalita zázemí rodiny,
- průběh socializace, tj. začleňování individua do společnosti.

U subjektu bezdomovce, jakožto subjektu sociálně izolovaného všechny postupy sociální kontroly selhaly. Společnost jej vyčlenila a zbavuje se tímto způsobem zodpovědnosti za jeho další případnou socializaci. Neustále jej však hodnotí podle svých norem, čímž uvádí do pohybu kolotoč negativních sankcí.

Bohužel, tak jak společnost vidí příčinu sociálního vyloučení v osobě bezdomovce, u sankcí tuto individualitu popírá. Nebere na zřetel, že v momentální situaci této osobě podle Vágnerové chybí základní kompetence, které jsou nezbytným předpokladem k přijatelné sociální adaptaci. Nedovede, nemůže nebo nechce účelněji jednat, potřebuje pomoc jiného člověka, nemívá rozvinuté volní vlastnosti a není schopna přiměřené autoregulace.¹⁶ Tímto přístupem bývá bezdomovci přisouzena nálepka devianta, která může ovlivnit další vývoj a být příčinou deviací následných.

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*

3 Příčiny vzniku bezdomovectví

Proč se z některých lidí stávají bezdomovci? Jak vlastně tento, pro většinu z nás, nepochopitelný stav vzniká? Na tyto otázky se nedá odpovědět vyčerpávajícím způsobem. Příčiny bezdomovectví jsou velmi složitou otázkou, k čemuž přispívá fakt, že jsou ovlivňovány množstvím rozličných vlivů a faktorů. *„Je výsledkem psychosociálního selhání člověka, které je spojeno se ztrátou výkonu běžných rolí. Takovým způsobem bývají obvykle postiženi lidé s dysfunkční osobností a rozvinutými negativními návyky. Ke vzniku tohoto jevu však může přispívat také společnost, ekonomické faktory, růst nezaměstnanosti a chudoby.“*¹⁷

Tyto příčiny, faktory a vlivy lze podle směru, ze kterého přicházejí rozdělit na vnější a vnitřní. Mezi vnější se budou řadit všechny aspekty mající sociální podtext jako např. sociální politika státu, chybějící sociální zázemí, disfunkční rodina, změna syntetického statusu vlivem ztráty zaměstnání, chudoba, nezáměr okolí, selhání sociální kontroly, atp. Nemalou měrou se zde bude vyskytovat i bezdomovectví z vlastního rozhodnutí jako např. útěk od rodiny jako protest, odmítnutí autority, hledání svobody, uznání, respektu...

Naproti tomu všechny osobnostní rysy jako jsou např. vrozené dispozice, temperament, intelekt a dosažené vzdělání, dále pak charakterové a volní vlastnosti, vrozená a získaná postižení, retardace, demence osobnosti v důsledku dlouhodobého abúzu návykových látek budou spadat mezi faktory vnitřní.

Ani jedno hledisko se však nebude podílet na vzniku bezdomovectví samostatně, vždy se bude jednat o vzájemnou kombinaci těchto faktorů a vlivů. *„Kombinace různých zátěží vede k takovému sociálnímu selhání, aby se člověk stal bezdomovcem.“*¹⁸

¹⁷ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, str. 411

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, str. 411

3.1 Vnější faktory

„Bezdomovectví není otázkou individuálního výběru, jak by bylo velmi jednoduché konstatovat. Sociologové tvrdí, že bezdomovecký fenomén je část sociálního procesu.“¹⁹ A nelze nic jiného, než s tímto názorem souhlasit, neboť socializace jedince začíná již v prenatálním věku a končí až smrtí. Během této doby se mění jeho postavení, role, status, ale především podmínky, za kterých si začlenění a své místo ve společnosti musí a dokáže udržet. Ne každý se v těchto podmínkách umí zorientovat a hlavně se jejich zákonitostem přizpůsobit tak, aby nedošlo k sociální izolaci.

Vyomezit tyto podmínky a faktory je značně nesnadné, protože se nezřídka prolínají a jdou ruku v ruce s vnitřními. Z obecné roviny se jedná především o ty, které jedince nemůže aktivně ovlivnit. Zde bude patřit zejména sociální politika státu. Mezi její hlavní pilíře spadá zájem o rodinu, zdraví, sociální zabezpečení, zaměstnanost, a v neposlední řadě taktéž bydlení, jeho kvalita a dostupnost.

Téměř u všech moderních demokracií najdeme sektor bydlení, který se dá nazvat sociální. Nutnost regulativních opatření si musí připustit i ti, kteří jsou zastánci ať už žádných, nebo jen zcela minimálních intervencí státu do volných tržních vztahů. Uvědomují si totiž, že značná sociální nerovnost, která se projevuje mimo jiné i na trhu s bydlením, je v demokratické společnosti dlouhodobě neudržitelná.²⁰ Roste-li nerovnost, zvyšuje se napětí a zvedá se podpora nejrůznějších forem extremismu, zejména pak politického. Proto není divu, že *„škála takových nástrojů bytové politiky, které zajišťují rovnováhu na trhu s bydlením a finanční dostupnost odpovídajícího bydlení i těm příjmově nejslabším, je obrovská. Zahrnuje nejrůznější formy regulace nájemného, regulace cen vlastnického bydlení, regulace ostatních cen spojených s bydlením (energie), podporu výstavby vlastnického i nájemného bydlení, stavební spoření, úrokovou podporu hypoték, adresný příspěvek na bydlení a mnoho dalších.“²¹*

V souvislosti se sociálním postavením člověka ve společnosti se vyskytují pojmy sociální vyloučení a začleňování, neboli **exkluze** a **inkluzie**. Specifickou oblastí sociální politiky je boj se sociálním vyloučením, stejně jako snaha o sociální začlenění

¹⁹ PAVELKOVÁ, J.: *Problematika lidí v nouzi*, str. 20

²⁰ LUX, M., et al.: *Bydlení – věc veřejná*

²¹ LUX, M., et al.: *Bydlení – věc veřejná*, str. 11

těch, kteří se již v soukolí sociální exkluze ocitají. Proto se v oblasti zájmu sociální politiky objevují další faktory, které mohou být příčinou vzniku bezdomovectví.

Dalším velkým faktorem, který se podílí na vzniku bezdomovectví, je **rodina**. Ta představuje základní stavební prvek jak ve vývoji jedince, tak i v jeho socializaci. Kvalita vztahů, rodinná atmosféra, běžné standardy či interakce mezi jednotlivými členy rodiny, pocit lásky, uznání a respektu modelují a utvářejí osobnost člověka a předurčují jeho další cestu životem. K disfunkcím, které se mohou v rodině objevit patří např. nefunkční a neúplná rodina, kdy jedinci chybí vzor pro sociální roli, nebo mezigenerační konflikt mezi rodiči a dětmi, ale i zanedbávání výchovy, fyzické a psychické týrání nebo sexuální zneužívání, které se později neblaze projevují ve vnímání jak sebe sama, tak i okolí.

Velkým problémem bývá rozvod, kdy jeden z partnerů (nejčastěji to bývá muž) odchází ze společné domácnosti, a to ať již dobrovolně, či na základě soudního rozhodnutí. Ztráta domova, pocitu jistoty a bezpečí bez stálé sociální vazby vede k postupné rezignaci a apatii k životu.

Nemalou měrou se na vzniku bezdomovectví podílejí taktéž ekonomické faktory, ke kterým můžeme zařadit **nezaměstnanost** a s tím spojené nedostatečné hmotné zabezpečení vedoucí až k chudobě. **Chudoba** je jednou z dimenzí sociální exkluze, primárně se však chudoba týká problému rozdělení bohatství ve společnosti (respektive procesu jeho přerozdělování). Chudí lidé nemusí být sociálně vyloučení (a naopak). Chudoba se nezakládá na vztahové bázi, která je osou procesu sociálního vylučování. Nota bene, existuje i chudoba dobrovolná, ať již jako volený (často protestní) společenský postoj, nebo nábožensky motivovaná. Jakákoli dobrovolnost v postavení sociálně vyloučených či vylučovaných je chimérou. Rovněž autoexkluze sociálně vylučovaných je spíše důsledkem dlouhodobé frustrace, nežli volbou.²² Nedostatek prostředků k obživě a zabezpečení základních životních potřeb nutí člověka, aby postupně omezoval veškeré aktivity, které nejsou nutné k přežití.

Ztráta zaměstnání působí na člověka jako velký zdroj stresu a je považována za jeden ze spouštěčů krize neboť takto postižený člověk se často dostává mimo oblast všeobecně uznávaných norem. Zaměstnání má pro člověka velký význam. Bývá totiž nejen zdrojem obživy, ale představuje jeho postavení ve společnosti, seberealizaci

²² http://www.epolis.cz/download/pf/materials_78_1.pdf

a sebeuspokojení. Poskytuje zdroj sociálních kontaktů. Ztráta profesní role pak vede ke snížení osobní jistoty, zvyšuje emoční labilitu a činí člověka bezbranným a zranitelným.

Nastane-li v životě člověka situace, kterou nedokáže sám zvládnout, je nezbytná pomoc. Ti, kterým se taková situace podaří překlenout, mají v drtivé většině nablízku někoho, kdo jim podá „pomocnou ruku“. Absence této pomocné ruky může být taktéž faktorem vedoucím až ke vzniku bezdomovectví. Jsou zhruba tři okruhy sociálních institucí, o které se v těžkých chvílích může člověk opřít. Jedná se především o již zmiňovanou rodinu, od které očekáváme nejen podporu psychickou a citovou ve formě rady a porozumění, ale i materiální. Pokud rodinná podpora chybí, obrací se člověk na své přátele a kamarády. Zde je nejvíce pocíťován nedostatek psychické podpory. Ubývání těchto sociálních vazeb vede k prohlubování izolace. Třetím okruhem, kde můžeme vyhledat pomoc, jsou státní a sociální instituce. Materiální podpora, která je od nich očekávána, nebývá adekvátní, velmi často bývá nevhodná a nezabrání ztrátě domova. Potom ti, kteří propadnou záchrannou sociální sítí, se stávají bezdomovci.

3.2 Vnitřní faktory

Každému člověku se může stát, že nastane zátěžové období, neboli krize, ať už vlivem nehody, náhody nebo havárie. Shodou okolností se člověku obrazně řečeno zhroutl celý svět. Ztráta partnera, dítěte, blízké osoby, ale i zaměstnání či bydlení nás všechny bez rozdílu zaskočí a zastihne nepřipravené, neschopné vhodně reagovat. Tyto okolnosti, kdy ztrácíme pevnou půdu pod nohama z nás, mohou učinit potencionální bezdomovce. Je zde ale ještě další vnitřní faktor, který určí, zda se tak stane, či nikoliv - to, co je uvnitř, v nás. „*Během života se každý člověk setkává s mnoha událostmi, které se mohou potencionálně stát precipitorem (spouštěčem) krize.*“²³ Další vývoj může ovlivnit tzv. síla osobnosti, neboť „*hloubka a rozsah psychických změn vyvolaných kritickou událostí není závislá pouze na intenzitě působícího faktoru (precipitoru krize), ale hlavně na **individuálních vlastnostech jedince**, který danou událost prožívá.*“²⁴ Mezi vnitřní faktory proto musíme započítat vše, co vychází z daného, konkrétního jedince, co je schopno ovlivnit jeho chování, jednání a konání.

²³ ŠPATENKOVÁ, N, a kol.: *Krize psychologický a sociologický fenomén*, str. 33

²⁴ ŠPATENKOVÁ, N, a kol.: *Krize psychologický a sociologický fenomén*, str. 33

Lidé se od sebe navzájem odlišují svými vědomostmi, znalostmi, psychickou stabilitou a odolností, zkušenostmi, zejména pak životními, schopností řešit vypjaté situace. Každý člověk jinak vnímá a hodnotí jednu a tutéž událost. Jeden ji považuje jako šanci, výzvu zlepšit své schopnosti a druhý ji vnímá jako ohrožení své osoby, svých zájmů.

V této dimenzi se již nebude jednat o obecné podmínky platné v čase a prostoru pro danou populaci, ale o jedinečné vlastnosti a schopnosti člověka vyrovnat se s neobvyklou situací svým vlastním, typickým způsobem, tím jaký je, jak jedná, co cítí ve vztahu k sobě a druhým.

„Pojetí člověka jakožto sociální bytosti je zřejmě jednou z přístupových cest k pochopení jeho svérázného postavení ve světě. Označujeme – li člověka za sociální bytost, máme tím na mysli především to, že jeho nejcharakterističtější vlastnosti vznikají až v důsledku jeho začleňování do kultury určitého lidského společenství.“²⁵

„Člověk se rodí jako naivní, bezmocný organismus, který sice v řadě svých funkcí a procesů pozvolna zraje, ale který by se pouhým zráním, bez začlenění do dynamiky a struktury společenskokulturního prostředí nikdy nedobral toho, co jej specifikuje.“²⁶ Pro tyto specifikace nelze nic jiného, než použít označení osobnost, protože v tomto termínu je obsažena zvláštnost každého jednotlivého člověka.

3.2.1 Osobnost

Pro naše účely bude vhodná definice, že „osobností je každý člověk, a ne jen výjimeční lidé.“²⁷ Za osobnost se považuje nejen biologická existence, organismus, ale především duševní rozhled, možnosti a schopnosti. „Osobností se rozumí osobitost, odlišnost jedince od jiných jedinců téhož věku a kultury.“²⁸ Z tohoto důvodu se taktéž můžeme opřít o konstatování, že „osobnost je nejsložitější a nejtajemnější jsoučno na zemi,“²⁹ což dokládá právě tuto jedinečnost, jeho unikátnost a neopakovatelnost každého z nás. Navenek se sice může zdát, že životní dráhy a osudy některých lidí se

²⁵ HELUS, Z.: *Psychologické problémy socializace osobnosti*, str. 9

²⁶ HELUS, Z.: *Psychologické problémy socializace osobnosti*, str. 9

²⁷ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*, str. 11

²⁸ ŘÍČAN, P.: *Psychologie osobnosti*, str. 13

²⁹ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*, str. 11

mohou sobě vzájemně podobat a jsou pro dané oblasti typické, jedná se však o mystifikaci, neboť za stejných poměrů a podmínek každý cítíme a reagujeme jiným, nám vlastním způsobem.

Ačkoliv osobnost bereme jako individualitu, máme tendenci, tak jako vše, zevšeobecňovat, třídít a škatulkovat, hledat vysvětlení a měřitelnost. Proto se i osobnost musí měřit a třídít podle určitých zákonitostí a pravidel, které zhodnocují strukturu osobnosti a její vlastnosti.

Struktura osobnosti vyjadřuje obecně stavbu, popř. rozložení a je považována za základ duševní činnosti člověka. Velmi často je popisována prostřednictvím vlastností neboli rysů a dispozic. **Vlastnosti** můžeme chápat jako trvalé charakteristiky osobnosti nezávislé na přechodných stavech a momentální situaci. **Dispozice** jsou buď vrozené, nebo získané předpoklady k určitým výkonům. Tyto pak podle profesora Paulíka dělíme na schopnosti a dovednosti, motivační dispozice a temperamentové dispozice.³⁰

Schopnosti se obecně mohou vymezovat jako součet a souhrn všech předpokladů, které umožňují vykonávat určitou činnost. Jsou společně s dovednostmi jedněmi ze spolufaktorů, které rozhodují o úrovni výkonů. U každého jedince je potom různá míra schopností příčinou odlišného výkonu. *„Schopnosti bezdomovců bývají snižené, chybí jim základní kompetence, které jsou nezbytným předpokladem k přijatelné sociální adaptaci. Nedovedou účelněji jednat, potřebují pomoc jiného člověka. Rovněž nemívají rozvinuté volní vlastnosti, nejsou schopni přiměřené autoregulace. Nedonutí se k účelnějšímu projevu, nejsou dostatečně odolní ani vytrvalí, nedovedou se ovládat. Přijatelnější způsob života je pro ně příliš náročným úkolem, který nezvládnou.“*³¹

Dovednosti specifikujeme jako osvojené a realizovatelné způsoby jednání, jež se utvářejí právě na podkladech schopností. Získávají se učením, procvičováním a následným zafixováním. Kognitivní složkou dovedností jsou vědomosti. Vrozené předpoklady pro určité schopnosti a dovednosti nazýváme vlohy. Můžeme o nich hovořit taktéž jako o nadání či talentu. Obecné rozumové schopnosti jsou inteligencí. U bezdomovců bývají vesměs vlivem destrukce osobnosti tyto složky potlačeny, popř. je ztracena schopnost jejich účelného využití v běžném životě.

³⁰ PAULÍK, K.: *Základy psychologie osobnosti*

³¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, str. 412

Motivační složkou osobnosti jsou myšleny všechny vnitřní faktory, které podněcují aktivitu a vytvářejí předpoklady pro sebeuplatnění. Projevují se jako tendence, impulsy a sklony k jednání. Motivace osobnosti vychází ze systému tlaků a potřeb a jejich uspokojování. Potřebou rozumíme to, co jedinec chce a o co se snaží. Vychází z jeho nitra. Naproti tomu tlaky jsou vše, co po jedinci požaduje jeho okolí a prostředí, veškerá očekávání, která musí splnit. Většina bezdomovců nedokáže právě odolávat tlaku svého prostředí a ztrácí motivaci jako hnací motor jejich vývoje a osobnostně potom zaostávají a atrofují.

*„**Temperament** je název pro obecnou dimenzi dynamiky psychických pochodů. Tato dimenze určuje způsob prožívání dané situace i projevy chování. Často se o temperamentu hovoří jako základu osobnostních vlastností. Jedinec si svůj temperament přímo neuvědomuje a nemůže jej přímo ani ovlivňovat.“³²* Na typ temperamentu se poukazuje zejména podle vnějších projevů emocí na rozličné podněty a na základě vztahů a chování vůči jiným lidem.

Nejznámější moderní typologie podle H. J. Eysencka rozděluje typy osobnosti do čtyř skupin. Ty jsou rozeznávány podle míry sociability (extroverze x introverze) a míry emocionálních reakcí (nízký x vysoký neuroticismus). Za **extroverty** jsou počítáni lidé, kteří jsou družní, mají rádi zábavu a společnost. Pociťují neustálou potřebu být obklopeni lidmi. Pro velkou frekvenci mezilidských vztahů bývají jejich přátelství často pouze povrchní. Extroverti touží po vzruchu, a proto často riskují. Jsou bezstarostní a veselí, bohužel také nespolehliví. Naproti tomu **introverti** bývají klidní, stažení a introspektivní, vůči lidem uzavření. Dávají přednost idejím před lidmi. Silně kontrolují své city. **Neuroticismus** není neurotičnost, jak by podobnost mohla svádět, ale neuropsychická stabilita a labilita. Neuropsychicky **stabilní** lidé mají tendenci minimálně emočně reagovat. Po emocionálně vypjatých situacích se rychle vrací do psychické rovnováhy, což je činí vyrovnané, klidné a spokojené s vysokým stupněm sebekontroly. Naproti tomu neuropsychicky **labilní** lidé bývají až přehnaně emotivní. Lehce a rychle reagují na různé podněty. Silné emoční reakce se projevují v horší přizpůsobivosti, což se projevuje sklonem k náladovosti, úzkosti, starostem, jež mohou vyústit až v deprese. Jejich výbušnost snižuje stupeň sebekontroly.

Pro názvy typů temperamentu byla použita Hippokratova terminologie. Jedná se o sangvinika, cholerika, flegmatika a melancholika. Zde se pouze okrajově dotkneme

³² PAULÍK, K.: *Základy psychologie osobnosti*, str. 31

vlastností typických pro daný typ temperamentu. **Cholerik** pro svou labilitu bývá vznětlivý a neklidný, dalo by se říci, že až prchlivý, což může podpořit i vysoká míra extroverze. **Sangvinikovi** zase dává jeho extroverze veselost a optimismus, velkou míru sociálního cítění, ale také povrchnost a roztržitost. Neuropsychická stabilita mu zase dává značnou míru sebeovládání. Ve **flegmatikovi** se snoubí introverze se stabilitou, což jej činí důsledného, důkladného, klidného až chladnokrevného. **Melancholik** se svojí introverzí a labilitou má do vínku vloženou nesmělost, ostýchavost a rozpačitost. Je nezdravě citlivý a snadno zranitelný, snaží se vzbudit soucit a spoléhá na pomoc svého okolí. Tyto vlastnosti jsou nejbližší lidem na pokraji společnosti, proto existuje předpoklad, že právě největší zastoupení mezi bezdomovci by mohli mít melancholici.

Nemalou roli v osobnosti člověka hrají povahové rysy a **charakter**, které dotvářejí projevy temperamentu. Podle Paulíka jej někteří psychologové považují za klíčovou součást struktury osobnosti postihující individuálně příznačné tendence a projevy chování a prožívání člověka.³³ Lze říci, že je to vztah člověka ke všem hodnotám, počínaje k sobě samotnému, ostatním lidem, ale i práci, různým činnostem atp. Smékal hovoří o charakteristikách osobnosti jako o jednotkách osobnosti, které by vysvětlily nejvíce rozdílů mezi lidmi³⁴ V poslední době se psychologové shodli na pěti základních charakteristikách, které nazvali **Velká pětka (Big five – NEOPS)**. Jedná se o **neuroticismus**, **extroverzi**, **otevřenost**, **příjemnost** a **svědomitost**. Každá z charakteristik je zastoupena výčtem protichůdných vlastností, které stanoví jednotlivé odlišnosti lidí. U **neuroticismu** se jedná o klid – neklid, odolnost – zranitelnost, jistotu a nejistotu. V **extroverzi** se budeme dívat na společenskost proti samotě, na mnohomluvnost versus tichost a na spontánnost s inhibovaností. **Otevřenost** zastoupí originalita a konvence, odvážnost a bojácnost s liberalitou a konzervativitou. **Příjemnost** bude zastupovat srdečnost – popudlivost, soucit s necitlivostí, popř. bezcitností a sobeckost s nesobeckostí. **Svědomitost** rozčleníme na opatrnost – nedbalost, spolehlivost – nespolehlivost a svědomitost – bezstarostnost.

Člověk je sice individualita, ale je především tvor společenský, žije s lidmi a mezi nimi. Je na nich existenčně, ekonomicky, vztahově a citově závislý, proto se snaží patřit a začlenit se do některé ze skupin, jež tvoří lidskou společnost. „*Mostem, jímž se osobnost spojuje se světem druhých lidí, společností a kultury, jsou charakter*

³³ PAULÍK, K.: *Základy psychologie osobnosti*

³⁴ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*

a **schopnosti**. Ty bývají metaforicky označovány jako druhá přirozenost, aby se zdůraznilo, že jsou výsledkem **formování**, že vznikají interiorizací a že funkční jednotky těchto systémů existují jako získané (naučené, návykové, zvykové, dovednostní) dispozice, které tvoří **obsah** osobnosti.³⁵ Ten by však nebyl možný bez uvědomění si své vlastní identity, svého já. Bohužel, tyto stránky nebývají u lidí, jež žijí na pokraji společnosti dostatečně rozvinuté.

Ve zjednodušené formě lze tedy konstatovat, že „v osobnosti se spojují všechny vrozené a získané dispozice a způsoby poznávání a jednání člověka, které určují jeho názory na svět a programy jeho činnosti. Je možné říci, že osobnost souvisí se smyslem života člověka a způsobem, jakým tento smysl jedinci uskutečňují.“³⁶ „Život si musíme neustále uvědomovat, vysvětlovat a řešit problémy, které každodenně přináší.“³⁷

Představa reprezentativního vzorku osobnosti bezdomovce bude spojena s jejím celkovým úpadkem až degradací. Jedná se o člověka, který se o sebe nedokáže postarat standardním způsobem. „Bezdomovci se nedokáží adekvátně orientovat ve světě. Nechápu pravidla a normy, které regulují chování a vzájemné vztahy mezi lidmi, odmítají je, nejsou schopni se jimi řídit.“³⁸ Vnější projevy tohoto stavu se vyznačují ztrátou zájmu o vlastní zevnějšek, vymizením hygienických návyků.

3.2.2 Já, sebeobraz a identita osobnosti

Velký vliv na vnitřní faktor vzniku bezdomovectví má uvědomování si svého já, své identity, vytvoření si svého vlastního obrazu ve vztahu k sobě a k druhým. Je důležité vědět kým doopravdy jsem a také jím být, někam vědomě patřit, znát své místo ve společnosti, své poslání, vědět co chci, co dokážu, čemu věřím. Tyto aspekty jsou pak jádrem osobní identity. „Být zmatený v této existenciální identitě tě činí hádankou pro sebe i pro mnohé, možná pro většinu ostatních lidí.“³⁹

Nepostačí však jen prosté uvědomování si svého já, své vlastní identity, ale neméně důležité je i to jak vlastní osobnost člověk hodnotí. „Naprostá většina lidí **má**

³⁵ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*, str. 19

³⁶ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Osobnost a její rozvoj*, str. 6

³⁷ RIESEL, P.: *Lesk a bída drog*, str. 5

³⁸ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, str. 412

³⁹ ERIKSON, E.: *Životní cyklus rozšířený a dokončený*, str. 105

*pozitivní pojetí sebe sama a vyžaduje, aby toto pojetí bylo druhými respektováno.*⁴⁰ Tomuto pozitivnímu pojetí říkáme **sebeúcta**, či kladné sebeoceňování. Nemusí se nutně jednat o domýšlivost či povyšování, nebo považování se za lepšího než ostatní. Je to prostý fakt toho, že si člověk jednoduše věří. Naproti tomu nízká sebeúcta přináší pocit méněcennosti, zmaru a ponížení. Není potom divu, že snižuje sociální aktivitu jedince, vede k postupné rezignaci a může skončit až naprostým vyloučením ze sociálního života.

Sebeúctu jako míru spokojenosti se sebou samým můžeme vyjádřit jako poměr reálného a ideálního já, tzn., za koho se skutečně považujeme a kým bychom chtěli být. Určitá míra nespokojenosti se sebou samým by se však v každém jedinci měla nacházet, hlavně jako motivátor pro překonávání osobních nedostatků.

Ruku v ruce se sebeúctou jde i sebehodnocení. Vzájemně se prolínají, doplňují a vymezují. *„Za ústřední charakteristiku v rámci sebehodnocení se považuje sebeúcta, která se od pocitu osobní důstojnosti liší snad jen tím, že v ní je výrazněji přítomen důraz na sebeceňování.*⁴¹

Sebehodnocení můžeme rozčlenit na dva protipóly, a to spokojenost a nespokojenost se sebou samým. Dá se říci, že v závislosti na spokojenosti, či nespokojenosti se sebou samým máme buď větší nebo menší sebedůvěru, či sebevědomí. Není to v podstatě nic jiného, než vyjádření různých pocitových stránek osobních hodnot.

V souvislosti se sebehodnocením se objevuje taktéž celá řada dalších termínů. Vždy se však jedná o vyjádření hodnotících pocitů, a ty mají svůj protějšek, svůj klad a zápor. Jedná se např. o pýchu, hrdost, domýšlivost, ješitnost, aroganci, chlubitost, nekritičnost a naproti nim stojí charakteristiky jako skromnost, pokora, rozpaky, ostýchavost, stud, zahanbení atd.

Bezdomovci většinou mívají velmi nízké sebehodnocení. Při posuzování sebe sama a svého života převažují negativní postoje. Avšak vinu za své selhání připisují jiným lidem, popř. shodě náhod a okolností. To u nich vyvolává pocit nespravedlnosti a ukřivdění. *„Identita bezdomovce je typická přijetím negativního obrazu sebe sama a rezignací na změnu nebo pokusy o jeho zlepšení alespoň na symbolické úrovni.*

⁴⁰ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Osobnost a její rozvoj*, str. 56

⁴¹ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*, str. 353

Prostředkem bývá bájeví lhavost. Stylizace a zkreslování reality není pravou lží, má primárně za cíl podporu sebeúcty a teprve sekundárně může jít o získání výhod.“⁴²

3.2.3 Sebemonitorování a sebe prezentace

Představa o sobě, kterou si sami vytváříme, se diametrálně liší od představ, kterou se snažíme vytvořit a vzbudit u svého okolí. „*Sebemonitorování je tedy míra kognitivní kontroly vlastního sociálního chování tak, aby vyjadřovalo anticipovanou prezentaci sebe v očích druhých lidí.*“⁴³ To znamená, že se snažíme chovat a jednat podle svých představ tak, jak bychom chtěli, aby nás vnímali ostatní.

Bude-li jedinci záležet na uznání, bude se přizpůsobovat požadavkům, bude konformní, poslušný, změní své názory dle potřeb, bude říkat všem to, co chtějí slyšet. Podléhá větší míře sebekontroly a sebeovládání, je vysoce sebemonitorující. Naproti tomu člověk, kterému více než na uznání záleží na individuálním úspěchu, bude nezávislý, bez ohledu na mínění druhých. Jeho sebemonitorování je nízké.

Podle Smékala podstatnou složkou dimenze sebemonitorování je sebe prezentace jako způsob chování směřující ke vzbuzení určitého dojmu o sobě, a to buď příznivého, nebo záporného.⁴⁴

Převážná část bezdomovců si zvolila právě strategii negativní sebe prezentace neboli sebeshazování, vzbuzení záporného dojmu. Předvádějí se jako slabí, bezmocní, bezbranní, nemohoucí, neschopní tak, aby vzbudili soucit a lítost. Toto jim podle jejich mínění usnadňuje komunikaci s lidmi a tím i život. Sebe prezentace se pak v jejich podání stává pouhým nástrojem předstírání a klamu.

⁴² VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, str. 414

⁴³ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*, str. 359

⁴⁴ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*

3.2.4 Patologie u vlastního já a identity

Úskalí, která postihují a mohou poškodit vnímané já, své vlastní ego, sebeúctu a sebehodnocení, jsou nepřehledná množství. Člení se pouze do dvou základních okruhů. Jedny jsou zastřešeny sociální, druhé psychofyziologickou identitou.

Sociální identita, jejíž nevytvoření nebo ztráta se projevuje marnou snahou vytvořit si pevné a plnohodnotné sociální vazby. Je provázena pocitem nezakořeněnosti a vykořeněnosti. Její původ můžeme spatřovat již v primární socializaci např. v nedostatku péče a lásky, v bezcitné výchově, z pocitu zavrhování, v dalším vývoji je to separací z vrstevnické skupiny, či vyloučení z kolektivu.

Trvalé následky ať již po úrazu, či po nemoci, přetrvávající závažné onemocnění, malý vzrůst a jiné tělesné anomálie, opožděné sexuální zrání, nevytvoření sekundárních pohlavních znaků aj. se mohou podílet na ztrátě **identity psychofyziologické**. Ty posléze mohou vyvolat poruchy vážnější jako je autismus, depersonalizace, popřípadě jiné psychické onemocnění. **Autismus** se objevuje u lidí s extrémním vyloučením velice často, vyznačuje se nevytvořením nebo zpřetrháním pout, které jedince váží k druhým lidem. Obecné znaky tohoto extrému se vyznačují tím, že takový člověk působí v sociálním kontaktu dojmem odcizenosti, svázanosti, těžko se orientuje v základních otázkách společenského postavení a hierarchie. Je zmatený, jako by nepřítomný. Naproti tomu **depersonalizace** se u okruhu těchto lidí tak často nevyskytuje. Jedná se o poruchu, kdy si člověk připadá cizí, neosobní, a to i ve vztahu k ostatním lidem. Často bývá provázena syndromem vyhoření.

„Já je velmi křehký a snadno zranitelný osobnostní útvar. Jednak už jeho geneze je natolik složitá a komplikovaná různými událostmi, křivdami, absencí žádoucích podnětů, že k vytvoření zralého a zdravého já je většinou nutné i aktivní úsilí samotné osoby a reflektovaný proces personalizace. V žádném případě nejde o bezděčný automatismus.“⁴⁵

⁴⁵ SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*, str. 361

3.2.5 Závislosti

Na vzniku bezdomovectví se nemalou měrou podílí také rozličné formy závislostí, které narušují lidskou psychiku a způsobují vesměs nevratné změny v osobnosti člověka. Může se jednat např. o zneužívání různých návykových látek, jako je třeba alkohol, nebo psychotropní látky. Bez povšimnutí nemohou zůstat ani jiné závislosti, především gamblerství. Vágnerová definuje syndrom závislosti zejména jako soubor psychických (emočních, kognitivních a behaviorálních) a somatických změn, které se vytvoří jako důsledek opakovaného užívání psychoaktivní látky⁴⁶

Závislost sama o sobě příčinou vzniku bezdomovectví není. Způsobuje však změny v osobnosti člověka, které již mohou být onou příčinou. *„Při zneužívání návykových látek se mohou v průběhu akutní i chronické intoxikace vyskytnout následné duševní změny a poruchy. Jsou to rozklady a deprese, úzkosti, poruchy vůle a zájmu, citová labilita, poruchy pozornosti a soustředění, duševní nemoci – psychózy a vývoj defektních stavů a změn osobnosti – psychopatizace, hrozí poruchy intelektu, které mohou vyústit až do stavu předčasného oslabení intelektových schopností.“*⁴⁷

Pro spoustu závislých byl začátek spojen s řešením jejich problémů. Bohužel pouze krátkodobým a ve svém důsledku nejen neúčelným, ale ještě více destruktivním. Návykové látky způsobují problémy další, mnohem závažnější. Změna osobnosti v důsledku zneužívání návykových látek má značné sociální důsledky v oblasti mezilidských vztahů a pracovní činnosti.

Závislým chybí motivační činitel k jakékoliv jiné činnosti, než je uspokojení své jediné potřeby - silné touhy po návykové látce. Nejsou vůbec schopni pracovat. Pokud přece jenom mají snahu, nejsou schopni pravidelně a včas do práce docházet, mají nízkou výkonnost, nedovedou se soustředit, takže často chybují. Rovněž vztahy a to nejen na pracovištích bývají velmi problémové. Pro svou nemohoucnost a neschopnost sebekontroly a sebeovládání nejsou schopni pozitivní sociální interakce, což je v sociálním styku znevýhodňuje. Stává se pro ně problémovým navázat jakýkoliv vztah, žít v rodině či založit si svou vlastní. Dojde li však k tomu, nedaří se jim rodinné vazby udržet a rodina je nefunkční.

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*

⁴⁷ RIESEL, P.: *Lesk a bída drog*, str. 30

Závislost může být dvojího druhu – somatická a psychická. **Somatická závislost** se vyznačuje tím, že droga se stává součástí látkové výměny. Organismus se na ni adaptuje a zvyšuje se tolerance jejího užívání, ke stejnému efektu je zapotřebí stále větší a větší dávky. **Psychická závislost** vyvolává potřebu užívat drogu opakovaně, vyznačuje se nutkavou a neovladatelnou touhou po látce, která přináší stav opojení. „Droga vždy, bez ohledu na způsob aplikace, způsobuje intoxikaci a vede k návyku, proto každé užití drogy je vlastně zneužitím za účelem přivodit si umělý a fiktivní prožitek“⁴⁸

Za **příznaky patologické závislosti** ve vztahu k psychoaktivním látkám považujeme:

- chuť (bažení, tzv. craving) vůči předmětu závislosti, neodolatelná touha,
- vytlačování a zanedbávání jiných potřeb, např. přátel, koníčků,...
- snížené sebeovládání specificky ve vztahu k předmětu závislosti, tj. například užívání látky i přes jasné vědomí její škodlivosti,
- zvyšování tolerance - tj., že osoba snese čím dál větší množství a účinek je ve vztahu k množství čím dál menší, takže se zvyšuje potřeba a spotřeba,
- abstinenční příznaky po vysazení.

Co nás k závislostem vlastně vede, proč jim v takové míře podléháme? Na tuto otázku nemá současná věda jasnou odpověď. Jedná se vždy o souhru řady faktorů, náhod a proměnných, které se sčítají v životě každého konkrétního jedince. V každém případě je pro každou návykovou látku charakteristická její schopnost mít psychotropní účinek. Tedy ovlivnit nějakým způsobem naše vnímání reality, měnit naše vnitřní ladění, schopnosti, dovednosti a posléze i celou strukturu osobnosti.

Závislosti mají převážnou část vlastností, projevů a zejména pak důsledků shodných. Přesto se v některých bodech od sebe liší. Mezi bezdomovci najdeme většinu těch, kterým některá ze závislostí změnila osobnost a tím ovlivnila i jeho sociální vyloučení. Mezi nejrozšířenější a nejvíce postihující patří alkoholismus, drogová závislost a patologické hráčství.

⁴⁸ RIESEL, P.: *Lesk a bída drog*, str. 68

3.2.5.1 Alkoholismus

Alkoholismus, nebo též závislost na alkoholu, jinak řečeno opilství, je chronické recidivující onemocnění postihující nejen celou osobnost postiženého jedince po stránce psychické a fyzické, ale i jeho blízké, zvláště pak rodinné příslušníky. Patří mezi nejzávažnější a nejrozšířenější formy závislosti. Obecně lze o alkoholismu hovořit tehdy, dosáhne-li závislost na alkoholu takového stupně, že škodí buď jedinci, společnosti nebo oběma. Tuto nemoc je možno jako všechny ostatní duševní i tělesné poruchy léčit. Průběh závislosti na alkoholu je různý. Odlišuje se mimo jiné podle toho, jaký alkohol je zneužíván.⁴⁹

Při řešení různých krizí, překonávání překážek a obtíží nám alkohol rozhodně nemůže pomoci. Má na člověka a jeho psychiku účinky velmi záporné. Alkoholická droga sice uvolňuje emoční napětí a starosti odsouvá nebo bagatelizuje, ale jen na malou chvíli, poskytuje pouze dočasnou úlevu. Bývá však příčinou vzniku alkoholické demence, snížení výkonnosti intelektu v důsledku poškození příslušných mozkových buněk. Osobnost alkoholika postupně a všestranně degraduje.

Alkohol - etanol - C₂H₅OH - je jednoduchá a malá molekula, která vzniká kvašením cukrů.⁵⁰ Podle současných poznatků patří mezi nejběžnější a nejpoužívanější psychotropní látky. Řadí se mezi drogy společenské. Důvod můžeme spatřovat v jeho tradici a užívání při různých obřadech a společenských příležitostech. Ne každé užití lze nazvat alkoholismem, což je pravděpodobně důvodem, že naše společnost je k alkoholismu značně tolerantní. Alkoholismus chápeme až jako pravidelné a nadměrné pití alkoholických nápojů.

Podle Danka lidí, kteří požívají alkoholické nápoje, můžeme rozdělit do čtyř skupin. Podle toho, co od těchto nápojů žádají, hovoříme o skupině abstinentů, konzumentů, pijáků a osob závislých na alkoholu⁵¹ Míru, s kterou pijí potom na úzus (užívání), abúzus (zneužívání) a misúzus (nadužívání).

Pijácká kariéra má 4 typická období nebo vývojové fáze. Každá z nich se projevuje několika typickými příznaky:

⁴⁹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Alkoholismus>

⁵⁰ <http://paveldanko.com/alkohol/>

⁵¹ <http://paveldanko.com/alkohol/>

- **Počáteční stádium** – piják poznal účinek alkoholu jako drogy. Má potřebu zvyšovat dávky alkoholu, aby se dostavily pocity dobré nálady. Alkohol mu dává, ale nebere.
- **Varovné stádium** – častá podnapilost a opilost. Nikdo (ani piják, ani okolí) neodhadují nebezpečnost častého pití. Opilost je znovu a znovu. Pije častěji, přechází od méně koncentrovaných alkoholických nápojů (pivo a víno) k lihovinám. Zatím nemá okénka. Kdyby piják pil o samotě, byl by nápadný. To si uvědomuje. Hledá společníky, se kterými pije a které v budoucnu pravděpodobně označí jako „špatnou společnost,“ která ho k pití přivedla.
- **Rozhodné stádium** – roste tolerance, jsou zde typická okénka (tím se odlišuje od předchozího stadia). Alkohol se dostává z periferie pozornosti do centra. Přestává ovládat alkohol, alkohol již ovládá jeho. Znovu a znovu slibuje sobě a svým blízkým (nejčastěji další den po tom co byl opilý), že již pít nebude a toto permanentně porušuje. Pokud však po delší dobu abstinuje, získá dojem, že ovládá pití. Stádium může trvat týdny nebo měsíce. Neuvědomuje si, že vlivem častých a opakovaných dávek alkoholu se dostal jeho nervový systém do situace podobné té, kdy škrtnutím zápalky vybuchne celé skladiště trhavin. Pokud bude v tomto stadiu dále pít, jeho hranice se ztratí a už nepřestane.
- **Konečné stádium** – mění se tolerance na alkohol – k dosažení opilosti potřebuje větší množství alkoholu, frekvence opilostí roste. Opíjí se "do němoty" i při nevhodné příležitosti (pohřeb, posezení s rodinou). Pije i několik dní v kuse – tzv. tahy. Pije již od rána. Dostavuje se debakl: Bez alkoholu to nejde a s alkoholem také ne. Tím se uzavírá kruh a může zde pomoci jen psychiatr v protialkoholní léčebně nebo ambulantní středisko pro alkoholismus a toxikomanii (AT středisko). V tomto stadiu jsou také typické alkoholické psychózy (např. delirium tremens, Korsakovova psychóza ad.)⁵²

V subkultuře bezdomovců se alkoholici rekrutují zejména u těch starších. Vrchol tohoto jevu se objevuje někde mezi 40. – 50. rokem.

⁵²http://www.alkoholik.cz/zavislost/psychika_a_telo/priznaky_a_projevy_alkoholismu_stadia_alkoholizmu.html

3.2.5.2 Drogová závislost

Lidé se vždy snažili nalézt možnost jak utéct před realitou, zejména tou, která je pro ně nepříznivá, těžká. Chtějí uniknout před problémy, starostmi, nejistotami a naopak dosáhnout pocitu netušených možností a schopností, inspirace, pohody a štěstí. Traduje se, že psychoaktivní látky, zejména pak tvrdé drogy tyto pocity mohou zprostředkovat. Ale bohužel za cenu ztráty svobody svého já.

Na vznik této závislosti kromě dostupnosti a charakteru drog, působí právě struktura osobnosti (jedinec neschopný své problémy řešit jinak), dále působí sociální prostředí (zejména vliv part) a také spouštěcí faktor (stres, aktuální problém, tíživá situace)⁵³

„Zneužití drogy je především vstupenkou do jiného světa, ve kterém vše, o co usilujeme, je zbytečné a nepotřebné. Není již třeba rozvíjet sebe a vztahy k lidem fixace na chvíli omámení umožňuje nemyslet na budoucnost. Čas a vývoj se vejde do okamžiku, kdy se iluzivně a fiktivně pod vlivem drogy dostávají nejrůznější prožitky. Lidský smysl a úděl je pohlcován a nahrazován iluzemi. Kultura a civilizace jsou zbytečné.“⁵⁴

Drogová závislost se stejně jako ostatní závislosti postupně vyvíjí, má svoje stádia vzniku, působení na organismus a psychiku člověka. Rozeznáváme čtyři základní stádia a jejich znaky:

1. euforické počáteční stadium

- lehký přístup k droze,
- zbavení se úzkosti, přichází omámení, narůstající pocit sebevědomí, sebehodnocení.

2. kritické stadium navykání

- zmírnění účinku drogy, zvyšování dávek,
- konflikty v zaměstnání, škole, finanční problémy,
- zúžení zájmů, poruchy sebehodnocení.

⁵³ SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*

⁵⁴ RIESEL, P.: *Lesk a bída drog*, str. 68

3. stádium návyku, závislosti

- ztráta kontroly nad drogou a dávkou,
- pokles pracovní schopnosti, kriminalita a vyřazení ze společnosti,
- změna osobnosti, abstinenční příznaky, tělesná poškození.

4. chronické stádium rozkladu

- úbytek snášenlivosti drogy,
- neschopnost finančně se zaopatřit, chudoba, bezdomovectví, opuštěnost,
- těžký tělesný a duševní rozklad.

Mezi bezdomovci jsou závislí na drogách, neboli narkomani zastoupeni mladší generací. Tato skutečnost je dána faktem, že drogová závislost vzniká mnohem rychleji než závislost na alkoholu. Tím se však nevylučuje možnost kombinace více závislostí.

3.2.5.3 Patologické hráčství

Patologické hráčství je porucha spočívající v častých opakovaných epizodách hráčství, které dominují v životě jedince na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků. Je však třeba rozlišovat mezi patologickým hráčstvím a hazardním hráčstvím a sázením. **Sociální hráčství** se považuje pouze za sociální aktivitu, jedinec si zahraje jen s přáteli, příležitostně, je schopen kdykoliv přestat. **Hazardní hráči** jsou schopni svoji hru kontrolovat, jejich hlavním motivem je výhra, sebekontrola zůstává zachována. Naproti tomu **gambleři** pocíťují velmi silné puzení ke hře, které lze těžko ovládnout, nutkání často doprovází myšlenky s představami hraní, motivem je hra samá.

Gamblerství neboli **gambling** je chorobná závislost na hraní hazardních her. Gamblerství je považováno za patologickou psychickou závislost na lákavé představě rychlého zisku peněz nebo jiné hmotné výhry. Pravidla her jsou přitom nastavena z dlouhodobého hlediska pro hráče nevýhodně. Mnozí hráči získávají závislost na hře, rostoucí finanční problémy se snaží vyřešit další účastí ve hře a vytvářejí tak bludný kruh. Závislé osoby (tzv. gambleři) dokážou prohrát ohromné částky, což má často za

následek zásadní narušení mezilidských vztahů a existenční potíže nejen samotných hráčů, ale často i jejich blízkých. Gamblerství bývá spojeno s jinými druhy závislostí, například na drogách.⁵⁵

Vágnerová uvádí: „*Patologičtí hráči, stejně jako drogově závislí a alkoholici negativně ovlivňují situaci svou i své rodiny, a to z hlediska ekonomického, sociálního i kulturního. V konečném důsledku přicházejí díky svému neúčelnému řešení problémů o zaměstnání, bydliště, rodinu a přátele. Často končí jako bezdomovci, buď na ulici anebo v nejistém bydlení u podobně postiženého jedince či v nějakém útulku.*“⁵⁶

Základní znaky gamblingu se projevují:

- neschopností odolat impulsu, přestože dotyčný ví, že jeho jednání je nežádoucí,
- napětím, předcházejícím tomuto patologickému jednání, které dotyčný nedokáže snížit jinak, než tak, že začne hrát,
- hraní je spojeno s pocitem uspokojení (příjemné vzrušení, jehož intenzita je přímo úměrná výši hazardu a riziku ztráty).

Odborná pomoc při gamblerství je specializována dvěma směry. Terapeutickými programy, které jsou zaměřeny na psychoterapii (hráčství je z jejich pohledu závislost) a farmakoterapii – hráčství je nemoc, je tedy léčeno jako psychická porucha.

⁵⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gamblerství>

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, str. 311

4 Život na ulici, jeho vývojová stadia

Bezdomovectví a bezdomovce lze zařazovat, členit a třídit podle různých úhlů pohledu a kritérií. Pro život na ulici bude z hlediska postiženého nejdůležitější přijetí faktu sociálního vyčlenění a postupné přizpůsobení se subkultuře bezdomovců. Podle stavu identifikace se s touto rolí lze rozlišit několik vývojových typů bezdomovectví. Janebová⁵⁷ ve své stati uvádí tři, respektive čtyři základní stadia lidí žijících na ulici. Jedná se o nedávno dislokované, izolované a identifikované buď žijící izolovaně, nebo žijící ve skupině.

Nedávno dislokovaní jsou v podstatě nováčci, kteří si sice uvědomují svou situaci, ale ještě se nechtějí identifikovat se svou, teprve nedávno nabytou rolí. Stále ještě u nich fungují mechanismy, na které jsou zvyklí a přechod do nižšího statusu je pro ně deprimující a traumatizující. Očekávají, že se jejich situace zlepší, brání se nálepce bezdomovce, která je pro ně stigmatizující. Jejich obrannou snahou bývá udržet si identitu s majoritní společností a vyhnout se kontaktu se všemi ostatními lidmi. Před jedněmi se za svůj stav stydí a s druhými nechtějí mít nic společného. Stále ještě u nich přetrvává názor většinové společnosti, že bezdomovci jsou kriminální živly závislé na alkoholu a obdařené nechutí k práci.⁵⁸

Pokud nedávno dislokovaní nezískají pomoc, nebo zdroj k návratu do normálního života, začne se prohlubovat počáteční **izolovanost**. Dostávají se z kontroly sociálních sítí a institucí, cítí stále menší závaznost konvenčního chování, jsou již odcizení tradičním rolím a hlavnímu proudu společnosti, ale stále ještě mají těžkosti spřátelit se s ostatními bezdomovci. Ocitají se v osamělosti až izolaci.⁵⁹ Ztrácí smysl dosavadního života a motivaci, přestávají o cokoliv usilovat. Začínají být apatičtí vůči sobě a svému okolí, prioritou se stává pouze vegetativní přežití.

Stav izolace dospívá postupně ke stadiu, kdy již není popírán fakt, že dotyční se stali bezdomovci. Plně se identifikovali se svou rolí. Stále se však straní styku s podobně žijícími lidmi. Jsou tak zvaně **identifikovaní – izolovaní**. Již úplně rezignovali na jakoukoliv snahu svůj stav změnit.

⁵⁷ JANEBOVÁ, R.: *Proces vzniku a stadia bezdomovství*,

⁵⁸ JANEBOVÁ, R.: *Proces vzniku a stadia bezdomovství*,

⁵⁹ JANEBOVÁ, R.: *Proces vzniku a stadia bezdomovství*,

Identifikovaní – žijící ve skupině již plně přijali hodnoty, jednání, chování a styl života subkultury bezdomovců. Začlenili se do některé ze skupin podobně žijících lidí a společně s nimi kooperuje a participuje. Ze skupiny snáze získává zdroje na přežití. Oproti izolaci je také psychicky více funkční. Má možnost srovnání, ve stínu těžkých problémů ostatních nevidí sami sebe tak negativním způsobem.

„Obecně platí, že čím více má jedinec přátel mezi bezdomovci, tím více je začleněn do jejich subkultury a tím více bariér musí překonávat při návratu k normálnímu životu. Stejně tak platí přímá úměra s časem stráveným na ulici.“⁶⁰

Bezdomovectví představuje obsáhlou a striktní sociální izolaci, je projevem selhání v oblasti socializace, neboť vztahy s ostatními lidmi jsou omezené. Nápadný je především nedostatek trvalejšího a hlubšího vztahu. Převažuje pouze kontakt s podobně postiženými lidmi, který bývá silně účelový. Vytváří se tzv. subkultury, ve kterých tito lidé účelněji dokážou uspokojit své potřeby. *„Bezdomovci mnohdy mají odlišné a většinou neuspokojené potřeby, leckdy na ně pod vlivem nepříznivých zkušeností rezignují. Bezdomovec často nic nechce, nic nečeká a domnívá se, že ani nemá cenu se o něco pokoušet. U mnoha bezdomovců dominuje postoj rezignace, apatie a fatalismu.“⁶¹*

⁶⁰ JANEBOVÁ, R.: *Proces vzniku a stadia bezdomovství*, str. 27 - 28

⁶¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, str. 413

5 Prevence bezdomovectví

Prevence (z lat. *praevenire*, předcházet) znamená soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu. Taková opatření se nazývají preventivní.

„Předcházet bezdomovectví je efektivnější, rozumnější, finančně méně nákladné a v neposlední řadě mnohem humánnější, než řešit následky ztráty domova.“⁶²

Předpokladem dobré prevence bezdomovectví jako formy extrémního vyloučení ze společnosti je znalost jejího rozsahu, prostředí, forem, způsobů a příčin. Bezdomovectví bývá pouze ojediněle problémem čistě bytovým. Většina osob končících na ulici se potýká s několika handicapy najednou. Mimo ztrátu bydliště se jedná např. o alkoholismus, zneužívání omamných a návykových látek, dlouhodobou nezaměstnanost, potíže při návratu z výkonu trestu, rozpad rodiny, zdravotní potíže nebo mentální postižení či retardace. Vzácností není ani vzájemná kombinace těchto aspektů. Okolnosti, které přivedly bezdomovce na ulici, se liší případ od případu. Proto je velmi obtížné doporučit obecně platný nástroj čelící bezdomovectví.⁶³

Pro prevenci bezdomovectví budou tedy platit obecné principy sociální prevence a bude se jimi řídit. Ty jsou realizovány na třech úrovních, na úrovni primární, sekundární a na úrovni terciální. Popis jednotlivých úrovní prevence sociálních deviací je postupně klasifikován od konce:

Terciální prevence: se zabývá práci s lidmi, kteří již propadli sítem sociálního vyloučení a mají nějaké závislosti nebo popř. mají na svém kontě kriminální činnost. Jedná se prakticky o snižování následků a o ochranu společnosti. Oblasti podpor osob bez domova jsou poměrně dobře známy. Jedná se především o uspokojení potřeby bydlení, zdravotní péče, sociálního zabezpečení, finančního zabezpečení a sociálních vazeb. Hlavním preventivním opatřením je asistence při hledání zaměstnání, rekvalifikace a obnova dovedností každodenního života. Náleží sem např. léčebna DROP IN, dále sem náleží protialkoholní léčebny, popř. různé výchovné ústavy, psychiatrické léčebny. Zde platí, že většina lidí, kteří se dostanou do některého z těchto zařízení, se nikdy úplně nevyлéčí a musí být prakticky celý život pod kontrolou.

⁶² PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*, str. 63

⁶³ Hradecký, I a kol.: *Definice a typologie bezdomovství*

Sekundární prevence: zde jde o práci s ohroženými jedinci a skupinami. Jde o lidi, kteří stojí na hraně a riziko, že spadnou do sféry terciární, bývá velmi vysoké. Úkolem prevence se stává ovlivnit je a nasměřovat na správnou stranu, tedy tak aby nespádli do terciární sféry. Zde působí zejména tzv. sociální asistenti, kteří pracují v terénu přímo mezi ohroženou skupinou. Navazují osobní kontakty, zajímají se o problémy lidí, o to co je baví a co by chtěli dělat. Kromě sociálních asistentů na této úrovni působí výchovné ústavy, pedagogicko-psychologické poradny, protidrogové centra, církevní a charitativní organizace. V sekundární prevenci by se měli realizovat především rodiče a učitelé, protože selhali v prevenci primární.

Primární prevence: se zaměřuje na širokou veřejnost, pracuje se sociálně zdravými jedinci. Primární prevence by se měla týkat všech občanů. Realizuje se pomocí výchovy se zaměřením na zdravý způsob života a volnočasové aktivity. Může se jednat např. o různé spolky, kurzy nebo kroužky, besedy či přednášky.

5.1 Sociální služby

Veškerý základ prevence státu v boji proti sociálně patologickým jevům, a tím i bezdomovectví, leží na systému sociálních služeb. Pojem „systém sociálních služeb“ je charakterizován množstvím vztahů založených na objektivních skutečnostech, které mají významný vliv na kvalitu života jedinců i společnosti. Jedná se o vztahy, jejichž význam vyžaduje zákonnou oporu, a to zejména z důvodu ochrany oprávněných zájmů osob, které jsou oslabeny ve schopnosti je prosazovat.⁶⁴

Stávající právní úprava však dostatečně nepokrývá celé spektrum těchto vztahů. Nedostatky jsou shrnuty v následujících odstavcích.

Jedinec, který se ocitá v nepříznivé sociální situaci je považován spíše za objekt působení systému a nikoliv za aktivního činitele, jehož objektivizované potřeby a projev vůle jak situaci řešit by měly být určující pro formu pomoci.⁶⁵

⁶⁴ http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf

⁶⁵ http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf

Není zajištěn jednotný systém objektivního hodnocení potřeb osob, ze kterého by bylo možné vycházet při vytváření nabídky služeb nebo jiných forem pomoci odpovídající potřebám.

Osoby, které jsou oslabeny v prosazování svých oprávněných zájmů, nejsou dostatečně chráněny před tím, aby jejich individuální zájmy nebyly poškozovány ať již nesprávným postupem orgánů veřejné správy, nebo neodborným poskytováním sociálních služeb.⁶⁶

Není vytvořen právní rámec rozvoje lidských zdrojů v oblasti poskytování sociálních služeb, a to především pro oblast sociální práce, jejíž úroveň (nejen v systému sociálních služeb) zásadním způsobem určuje funkčnost sociálních systémů.

Nejsou uspokojivě, a to zejména v kontextu reformy veřejné správy, vyřešeny vzájemné vztahy a kompetence jednotlivých úrovní veřejné správy, které nesou odpovědnost za vytváření podmínek pro uspokojování potřeb osob. Nejsou také vyřešeny vztahy mezi veřejnou správou, poskytovateli sociálních služeb a osobami, které z důvodu nepříznivé sociální situace pomoc potřebují.

Není zajištěn jednotný rozsah práv a povinností pro poskytovatele sociálních služeb, což se projevuje zejména v rozdílném náhledu na organizace zřizované orgány veřejné správy a organizace, které stojí mimo veřejnosprávní strukturu.

Nejsou vytvořeny systémy dohledu nad kvalitou poskytovaných sociálních služeb.

Nejsou vytvořeny podmínky k zavedení transparentní informační základny o síti sociálních služeb a činnostech, které nabízejí.

Z hlediska oblasti působení sociálních služeb nejsou vůbec upraveny druhy služeb, které se zaměřují na prevenci sociálního vyloučení osob nebo skupin osob.⁶⁷

Platná právní úprava umožňuje poskytovat osobám, které si nejsou schopny zabezpečit své základní životní potřeby (zpravidla z důvodu věku nebo zdravotního postižení), některé typy služeb (ústavní péči nebo pečovatelskou službu). Sociální služby, které svým charakterem lépe naplňují principy sociální integrace oproti službám tradičním, nemají zákonnou oporu (např. osobní asistence, raná péče, kontaktní centra, odlehčovací služby). To zásadně brání žádoucímu rozvoji sociálních služeb

⁶⁶ http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf

⁶⁷ http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf

a nezaručuje, že tyto služby jsou poskytovány v odpovídající kvalitě, popřípadě, že jsou vůbec dostupné.

Proces sociálního začleňování, jako základní myšlenka moderní sociální politiky, není v současné právní úpravě sociálních služeb vůbec zohledněn.⁶⁸

5.2 Prevence bezdomovectví v programech parlamentních stran

Všechny politické strany, které ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky získaly mandát, mají nějakým způsobem začleněny do koncepce svého volebního programu také oblasti sociální politiky, podpory bydlení a sociálního bydlení, péči o rodinu, zaměstnanost, bojují proti sociálně patologickým jevům.

Každá podle zaměření reprezentující jejich ideologii. ODS jako strana pravicová preferuje především osobní odpovědnost každého jednotlivce. Naproti tomu komunisté, nebo ČSSD ve svých programech propagují větší sociální smír. K těmto myšlenkám se více či méně hlásí i strany středové.

Bezdomovectvím jako okrajovou záležitostí se však konkrétně nezabývá žádná z politických stran, což je zarážející zejména u stran, které by měly mít velmi vyvinuté sociální cítění, jako jsou právě ČSSD, popř. komunisté, u kterých je tato problematika diskutabilní, protože jejich ideologie hlásání sociální rovnosti tento stav nepřipouští.

Příčinu tohoto stavu, můžeme podle mnohých politologů spatřovat v jednostranné účelovosti programů těchto politických stran. Ty jsou zaměřeny pouze na cílovou skupinu voličů, které mají za úkol oslovit. Bezdomovci se svými problémy jsou pro ně velmi malou cílovou skupinou a převážná většina z nich stejně svého volebního práva nevyužívá. Nebudou přece poukazovat na problém, který je velmi těžce řešitelný a na kterém mohou ztrácet politické body a tím i oblibu, snižovat své šance být zvolen.

Nezájem a pouze povrchní či okrajová znalost problematiky ze strany těch, kteří mají možnost legislativně změnit postavení bezdomovců, odsuzuje tuto problematiku pouze k jednotlivým, dílčím řešením. Ucelenost a komplexnost řešení se vytrácí, což je

⁶⁸ http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf

taktéž důvodem nesnadného předcházení tohoto fenoménu. Jím můžeme být ohroženi všichni bez rozdílu, protože nikdo z nás neví, kde se nachází hranice, za kterou již nelze jít.

II PRAKTICKÁ ČÁST

6 Úvod do výzkumu

Cílem praktické části této práce bude na postupném a přirozeném rozkrývání osudů a životních příběhů některých bezdomovců zjistit důvod a příčiny, které je dohnaly až k sociálnímu vyloučení a životu bez domova, na ulici.

Chci dát prostor lidem, kteří jsou majoritní společností považováni za spodinu a odpad. Chci umožnit popis jejich osudu tak, jak jej vnímají a vidí jen oni sami, pokusit se zmapovat jednotlivé postoje, názory a pocity na vznik jejich nezáviděníhodné situace. Většinová společnost by měla poznat to, co ovlivnilo cestu životem nynějších bezdomovců takovým způsobem, že již nemohli dále a ocitli se v chapadlech životního neúspěchu, zeptat se na názor, jak je v jejich plánu, silách a schopnostech danou situaci řešit, či vyřešit.

Dále bych rád nahlédl do nitra těchto lidí, chtěl bych poznat osobnost neovlivněnou požadavky a potřebami jiných, poodhalit to, jak se vnímají a hodnotí ve vztahu k sobě a ke společnosti, jak vidí identitu své vlastní osobnosti i to, jak jsou jejich představy reálné a nakolik jsou projevem jejich představ, přání a tužeb.

Centrem zájmu praktické části tedy bude člověk, který zažil velmi závažný osobní neúspěch do takové míry, že se vyčlenil ze společnosti. Půjde o základní analýzu jeho osobnosti, o jeho vlastnosti, schopnosti a dovednosti. Vzhledem k charakteru práce nás budou zajímat osobnosti odlišné od normálu, budeme hledat příčiny, proč se tak stalo, i jaké byly predispozice (např. rodina, nemoc, závislosti atp).

Každý výzkum, který má za úkol podat určitou zprávu či výsledek je realizován kvůli lidem. Jeho uskutečněním se projevuje snaha pomoci zlepšit život a posunout jeho kvality alespoň o krůček. K lepšímu. Stejný záměr má i tato práce. Středem její pozornosti, jak již bylo zmíněno, je člověk ve svízelné situaci, člověk bez domova. Podle manželů Hradeckých „*fenomén bezdomovství není v českém prostředí příliš prozkoumanou oblastí.*“⁶⁹ Vyvstává tak potřeba zmapovat cesty k bezdomovectví

⁶⁹ HRADECKÝ, I., HRADECKÁ, V.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, str. 4

(sociálně ekonomické a sociálně kulturní podmínky), nalézt lidi, kteří podléhají a popsat následné jevy, které fenomén bezdomovectví doprovázejí.

Výsledek by měl dojít nejen k závěru, že bezdomovectví postihuje zejména lidi, kteří mají problémy s identitou vlastní osobnosti, se začleněním do většinové společnosti a trpí pocitem ukřivdění a méněcennosti, tak jak bylo uvedeno v úvodu, ale především k tomu, že bezdomovci jsou také lidé. Lidé, kteří mají svůj osobnostní handicap, proto potřebují naši pomoc a toleranci, nikoliv opovržení nebo neúčelný soucit.

7 Metody výzkumu

Pro svou práci a k dosažení cíle jsem především zvolil **kvalitativně orientovaný výzkum**. Podle Strausse a Corbinové termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.⁷⁰ V sociálních vědách pojem kvalitativní výzkum označuje výzkum, který se zaměřuje na to, jak jednotlivci a skupiny nahlízejí, chápou a interpretují svět. Podle jiných kritérií může být jako kvalitativní výzkum označován takový výzkum, který neutilizuje statistických metod a technik. V tomto pojetí je v opozici k výzkumu kvantitativnímu, v praxi psychologického a sociologického výzkumu jsou oba přístupy nejčastěji doplňkem jeden druhého.⁷¹ Kvalitativní výzkum se mi jeví jako vhodnější cesta k probádání dané problematiky. Také dle mého mínění umožňuje proniknout mnohem hlouběji do osudů jednotlivých respondentů v prostředí, které znají a které je pro ně přirozené.

Další předností je taktéž možnost proniknout do dané problematiky tak, jak ji vnímají, vidí a cítí samotní dotazovaní respondenti a nejen tak, jak ji subjektivně vnímá osobnost výzkumníka.

Při kvalitativním přístupu k realitě získáváme konkrétní, názorný a plastický obraz skutečnosti, který ovšem vychází ze zkušeností a názorů badatele, a je proto často subjektivní.⁷² Abych tuto subjektivitu mohl alespoň částečně eliminovat, dospěl jsem k názoru, že je vhodné kvalitativní výzkum podpořit **kvantitativním**. „Kvantitativní přístup umožňuje hlubší poznání skutečnosti v její racionální obecnosti. Lze také říci, že při kvalitativním přístupu jde spíše o charakteristiku jedinečnosti různorodých prvků, zatím co při kvantitativním přístupu se postihují četnosti stejnorodých prvků.“⁷³

„Jednotlivé věci, osoby nebo jevy se navzájem odlišují nejen určitými vlastnostmi, ale také mírou těchto vlastností. Chceme-li co nejlépe postihnout kvalitativní rozdíly mezi jevy, musíme se u jednotlivých jevů snažit zachytit i jejich

⁷⁰ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J.: *Základy kvalitativního výzkumu*

⁷¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Kvalitativní_výzkum

⁷² CHRÁSKA, M.: *Úvod do výzkumu v pedagogice*

⁷³ CHRÁSKA, M.: *Úvod do výzkumu v pedagogice*, str. 180

*množství, tj. kvantitu. Poznání reality tedy vyžaduje postížení jak kvalitativní, tak kvantitativní stránky zkoumaného jevu.*⁷⁴

⁷⁴ CHRÁSKA, M.: *Úvod do výzkumu v pedagogice*, str. 180

8 Sběr dat

Pro sběr dat jsem zvolil a použil metody interview. Dal jsem tak přednost před sběrem dat dotazníkovou metodou. Dotazníkem by se sice daly získat potřebné údaje. Ale postrádaly by osobní kontakt, vizuální a zvukové postřehy, bezprostřednost a důvěrnost a neumožnily by následného použití extrospekce. Další výhody jsou spatřovány ve volnosti a pružnosti reagovat na momentální rozpoložení respondentů.

Interview je metodicky vedený rozhovor s cílem získat potřebné informace.⁷⁵ Jedná se o výzkumnou metodu, která nejen umožňuje získat potřebné informace, data a fakta, ale proniknout hlouběji do postojů, motivů a vnímání respondenta. Podle Skalkové u interview můžeme sledovat i některé vnější reakce respondenta a podle nich potom pohotově usměřňovat další průběh kladení otázek.⁷⁶

Interview tak jako každý rozhovor je založen na otázkách a odpovědích. Předností je možnost klást otázky otevřené, na které je respondent nucen odpovídat obsírněji. Pokud není dosaženo potřebných údajů, mohou se následně přeformulovat, nebo doplňovat otázkami uzavřenými, či polootevřenými.

Velmi důležitým faktorem pro úspěšné vedení rozhovoru je vytvoření dobré a příjemné atmosféry a pocitu důvěry mezi výzkumníkem a respondentem. Pokud se to nepodaří, respondent se uzavře a nebude sdílný.

Každý jednotlivý rozhovor mi sloužil pro vytvoření **případové studie**, tzn., že jsem zde zahrnul podrobný popis a následný rozbor jednotlivých případů.

Aby interview splňovalo svůj účel a já získal data a informace, které jsem potřeboval, vytvořil jsem si osnovu, páteř celého rozhovoru. Tu jsem formuloval okruhem otázek, na které jsem chtěl znát odpověď.

Mým plánem bylo, pokud možno co nejméně zasahovat do vyprávění respondentů a nechat jim prostor pro jejich interpretaci, vlastní úhel pohledu. Proto jsem hned první otázku zvolil tak, aby byla otevřená a postihla co největší oblast zkoumaného jevu. Při troše štěstí bych mohl dosáhnout toho, že by již nebylo zapotřebí dalších upřesnění.

⁷⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Interview>

⁷⁶ SKALKOVÁ, J. a kol.: *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*

Musel jsem však počítat s tím, že rétorické a komunikační schopnosti budou na různé úrovni, proto jsem podle potřeb měl přichystány další alternativy, tak aby doplňovaly rozhovor konkrétně zaměřenými dotazy. Struktura rozhovoru vypadala následovně:

- Řeknete mi svůj příběh o tom, jak jste se dostal do dnešní situace?
- V čem spatřujete příčinu svého nynějšího stavu? Jaký byl důvod vašich potíží, co je zapříčinilo?
- Pijete alkoholické nápoje nebo užíváte nějaké jiné návykové látky?
- Máte nějaké zdravotní potíže?
- Jak často a kde uspokojujete své hygienické potřeby? Jak se vám daří hygienu udržovat?
- Jak vnímáte sám sebe? Jak se vidíte v současnosti, jak jste se viděl v minulosti a s jakou budoucností počítáte?
- Jak si myslíte, že vás vnímají ostatní lidé?
- Jak se k vám staví vaši blízcí (zde jsem měl na mysli zejména rodiče, sourozence a děti)? Vědí o vašich potížích? Stýkáte se s nimi?
- Jak trávíte svůj čas? Co obvykle děláte v průběhu dne?
- Co děláte pro to, abyste svou nynější situaci změnil? Jak se vám to daří?
- Myslíte si, že se vám podaří začlenit se zpět do běžného života?
- Jak jste spokojen se svým životem?

Interview jsem dále doplnil extrospekci. **Extrospekci** můžeme definovat jako pozorování vnějších projevů člověka v přirozených nebo speciálně upravených situacích.⁷⁷ Zaměřil se na celkový dojem z osobnosti respondenta. Na zevnějšek, tzn. na úpravu a čistotu - oděv, nehty, vlasy atp., a na charakteristické rysy, chování, jednání, způsob komunikace aj.

Kombinací těchto dvou metod jsem si opatřil potřebné informace a data jak pro kvalitativní, tak pro kvantitativní část výzkumu.

⁷⁷ <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/extrospekce>

9 Objekt zkoumání – respondenti

Objektem, který byl využit v praktické části, jsou zjevní bezdomovci, pohybující se v době zkoumání, tj. duben až červen 2011, na území Moravskoslezského kraje, především pak Ostravska, Frýdecko-Místecka, Karvinska a Novo Jičínska.

Vzhledem k faktu, že mužů, kteří se ocitli v této subkultuře, je výrazně vyšší procento než žen, vybíral jsem pouze muže.

Respondenti byli oslovováni běžně na ulici, tam, kde jsem je potkal. Bohužel mé představy byly zcela odlišné od reality. Oslovení muži neměli zájem se mnou komunikovat, byl jsem v jejich světě vetřelcem, kterému nedůvěřovali. Proto jsem musel změnit taktiku.

Požádal jsem o pomoc sociální pracovníky, kteří s nimi pracují přímo v terénu. Ti mne mezi tyto lidi vzali a byl jsem jim představen. Jelikož pro bezdomovce nejsou sociální pracovníci neznámí a pravidelně s nimi přichází do styku, důvěřují jim. Mne si s nimi spojili a byli již sdílnější.

Při prvotních kontaktech s bezdomovci jsem se snažil co nejvíce získat jejich důvěru, pro dosažení ochoty se mnou komunikovat o věcech a problémech, které jsem potřeboval zjistit. Ne vždy se mi to dařilo. Velkou překážkou v navázání důvěry byl diktafon, na který jsem chtěl obsah našeho rozhovoru zaznamenat. Proto jsem od těchto snah upustil a musel se spolehnout pouze na zápis a své pozorovací schopnosti.

Taktéž jsem měl v plánu, pro účely této práce pořídit fotodokumentaci lidí, s kterými jsem rozhovor vedl. I tato má snaha se nesešla s pochopením. Protože mým cílem není a nikdy nebylo snižovat důstojnost kohokoliv, vyhověl jsem i těmto požadavkům.

Respondentům jsem přiřadil fiktivní jména. Jedním z důvodů bylo zachování ochrany osobních dat. Dalším důvodem byla skutečnost, že kdybych použil číselného označení, případové studie a interview by ztratily svůj význam.

Výsledný zkoumaný vzorek je opravdu velmi pestrý, podařilo se mi dokončit a zapsat dvacet rozhovorů s rozličnými životními příběhy. Ty jsem v případových studiích seřadil chronologicky po sobě tak, jak se mi je podařilo zaznamenat.

10 Případové studie

10.1 Petr I.

Z rozhovoru a extrospekce vyplynulo, že Petrovi je 43 let a žije na ulici již sedmým rokem. V současné době již nemá žádnou rodinu. Původní rodina byla disfunkční. Rodiče jsou po smrti a sourozence neměl. Vlastní rodinu si také nikdy nezaložil. Dosáhl pouze základního vzdělání. V současné době přebývá v polorozpadlé kůlně na periferii města. Se svojí rolí bezdomovce je plně identifikován. Jeho mínění o vlastní osobnosti není na vysoké úrovni, vztah k ostatním lze definovat jako kladný.

Petr je vysoké, hubené, až vychrtlé postavy, je vrásčitý a sešlý, působí starším dojmem, než ve skutečnosti je. Má kratší prošedivělé, mastné a nečesané vlasy. Na tváři asi tak týdenní strniště.

Oblečen byl do tmavých kalhot, velmi znečištěných a na mnoha místech protrhaných. Dále měl na sobě flanelovou košili. Původní barva červené kostky byla notně omšelá a kolem límce byl patrný široký černý a mastný pruh. Přestože v době našeho rozhovoru bylo dost teplo, byl Petr oblečen do dlouhého flaušového kabátu bez knoflíků. Na nohou měl staré, na obou patách rozlezlé tenisky. S sebou měl dvě igelitové tašky.

Působil velmi špinavým a zanedbaným dojmem. Části těla, které nebyly zakryty oblečením, byly špinavé, až černé. Ruce rozpraskané, špinavé, s hnisavými boláky. Nehty, pokud se tak rohovině na konci jeho prstů dá říkat, byly polámané až do živého masa. Taktéž již z dálky byla cítit jeho přítomnost.

Petrův projev byl až nečekaně dobrý. Byl sdílný, hovořil jasně, srozumitelně a k věci, neodbíhal od tématu. Nepostřehl jsem žádnou nervozitu či roztěkanost, ale ani pasivitu a odevzdanost. Se svým osudem byl smířen a již neočekával nějaké změny k lepšímu.

Vesměs se kontaktu s druhými lidmi vyhýbá, má raději samotou. Jednou za čas se stýká se svým kamarádem, který žije taktéž jako bezdomovec. Podle introvertního chování a vyrovnanosti bych usuzoval, že se může jednat o flegmatika.

Na Petrovi si cením toho, že jako jeden z mála byl ochoten přiznat i svůj podíl viny na své nynější situaci. Nesvaloval vše pouze na shodu náhod, okolností, režim či jiné lidi.

Dále se mi líbila i upřímnost, s kterou se mnou jednal. Nechtěl ode mne nic za ochotu, s kterou se mnou mluvil. A přestože jsem z něj necítil alkohol, přiznal se, že již nějaké alkoholické nápoje požil.

Rozhovor s Petrem byl uskutečněn na břehu řeky.

10.2 Zdeněk

Zdeňkovi je 62 let a na ulici je již desátým rokem. Pochází z úplné rodiny, má dvě sestry. Vlastní rodinu si nikdy nezaložil. Zdeněk odmaturoval na průmyslovce, vysokou školu však nedokončil. Nyní přebývá, kde se dá. Občas přespí v azylovém domě. Se svým nynějším stavem ani po deseti letech není identifikován. Cítí se být ukřivděný, nedoceněný a nepochopený. Svůj úděl svádí na všechny a na všechno. Sebehodnocení má velmi nízké.

Zdeněk je drobné neduživé, dalo by se říci, až podvyživené postavy. Značně vrásčitého obličej s nápadně voskovou kůží. Oči jsou kalné, bez jakékoliv jiskry. Řídké střednědlouhé šedé vlasy byly zdrchány do několika chuchvalců. Náznak šedého knírku zanikal v řídkém porostu vousů.

Oblečen byl do hrubých, tmavých tepláků. Na přední straně u rozkroku byl velký zažloutlý flek. Dále měl na sobě tmavomodrou notně špinavou košili s mastným pruhem kolem límce. Pod košilí bylo patrně několik vrstev triček tmavé, neidentifikovatelné barvy. Na nohou měl špinavé, hrubé vlněné ponožky a obut byl do flaušových papučí.

Od pohledu již Zdeněk vzbuzoval lítost. Působil velmi zanedbaným, zchátralým a špinavým dojmem. Nehty byly zrohovatělé, neudržované, dlouhé a zažloutlé. V ústech měl pouze několik zubů a i ty byly zčernalé. Na pravé ruce měl již notně špinavým obinadlem ošetřen palec a dva prsty. Směsici nelibých zápachů přebíjel puch typický pro močovinu.

Zdeňk komunikovat chtěl, cítil potřebu někomu sdělit svou křivdu, že do tohoto prostředí nepatří. Avšak komunikace se Zdeňkem byla velmi nesnadná. Nedokázal se soustředit, hovořit k tématu a na otázky nedokázal navázat. Formulace mu taktéž činila značné problémy. Některé věty nedávaly smysl a bylo nutno význam upřesňovat.

Na Zdeňkovi byly patrné problémy s koordinací pohybů včetně artikulace. Odpovědi si odporovaly. Nebyl si schopen zapamatovat, co před chvílí řekl. Dle mého názoru se již jednalo o demenci způsobenou alkoholismem. Tuto moji domněnku potvrdil i fakt, že jeho „náklonnost“ jsem si zajistil krabicí vína a několika cigaretami. Přes to, že jeho osobnost byla ovlivněna a prostoupena alkoholem, usuzoval bych, že se jedná o melancholika.

Rozhovor se Zdeňkem se uskutečnil u velkého nákupního centra. Přestože bylo dopoledne, bylo cítit požití alkoholu.

10.3 Petr II.

Petrovi je třicet dva let, na ulici je od svých osmnácti, tedy již čtrnáct let. Petr pochází z funkční rodiny, má otce i matku, je jedináčkem. Svoji rodinu si nikdy nezaložil. Petr dokončil pouze základní školu, střední kvůli problémům s návykovými látkami nedokončil. V současné době si vytvořili se stejně postiženými kamarády stanovou osadu u řeky nedaleko města. Svě postavení si uvědomuje, avšak není s ním dostatečně identifikován. Za svou situaci viní rodiče a nepřipouští si vlastní zodpovědnost. Sám sebe hodnotí až nekriticky vysoko.

Petr je střední postavy. Vlasy měl vyholené. Taktéž byl oholen. Na první pohled se nelišil od průměrného mladého člověka.

Oblečen byl do riflových kalhot a hnědé mikiny. Na hlavě hnědou kšiltovou čepici, na nohou tenisky. Oblečení neslo známky nošenosti, nebylo však extrémně špinavé. Pouze na mikině byl velký flek, který jsem nedokázal identifikovat, působilo to jako by byl polit vodou. Na zádech nesl malý batůžek.

Vypadalo to, že ani s hygienou nemá větší potíže. Ruce nebyly nijak zvlášť špinavé, nehty sice okousané a na konečcích prstů odřeny. Dokonce ani nijak zvlášť nebyl cítit.

Bohužel Petřův projev, stejně jako chování se vyznačovaly značnými výkyvy. Chvilí byl hyperaktivní a poté apatický. Tyto stavy se nepravidelně střídaly. Často měnil svůj názor a postoj. Pohyby měl trhavé, nekoordinované. Zorničky očí měl rozšířené. Myslím si, že byl pod vlivem návykových látek. Působil na mně velice chladně, neosobně a vypočítavě, nabyl jsem dojmu, že je citově oploštělý a má psychopatické sklony. Osobnostně bych jej tipoval na melancholika.

Petrovu sdílnost jsem si musel zajistit krabicí vína a krabičkou cigaret. Rozhovor se uskutečnil kousek od náměstí v centru města.

10.4 František

Z interview a pozorování vyplynulo, že Františkovi je dvacet sedm let, má nevlastní sestru, matka již nežije. Je rozvedený, bezdětný. Na ulici žije druhým rokem. Vyučil se elektrikářem. Jako bezdomovec je plně identifikován. Neustále však hovoří o tom, že chce svou situaci změnit, ale není ochoten pro to nic udělat. Své závilosti na alkoholu a hráčství svádí na nevlastního otce, partu a nešťastnou shodu náhod. V současnosti přebývá na ulici, občas přespí na nádraží nebo ve vagónu. Svou osobu hodnotí nízko, stejně jako ostatní lidi.

František je vyšší, hubené postavy, má dlouhé hnědé vlasy. V obličeji je strhaný, pod očima má výrazné kruhy, takže vypadá starší, než ve skutečnosti je. Velkým markantem jsou dlouhé vousy rostoucí z brady, spletené do copánku, zakončené výrazným, červeným korálkem.

František byl oblečen do riflových kalhot a riflové bundy do pasu. Obojí bylo špinavé a neslo známky značného opotřebení. Pod bundou měl tmavou mikinu sahající až do půli stehů. Na nohou staré pracovní boty tzv. pérka. Přes rameno mu visela brašna z původně zeleného plátna.

Na Františkovi bylo okamžitě poznat, že žije na ulici. Bylo vidět, že je nemytý a má potíže s hygienou. Obličej byl nápadně hnědý. Podle mne to bylo způsobeno nemytím, opálením a cirhózou jater, o této nemoci svědčily již zmíněné kruhy pod očima. Ruce byly také nemyté. Za olámanými nehty byla špína. Jako většina bezdomovců byl cítit charakteristickým zápachem.

Františkův projev patřil mezi ty průměrné. Odpovídal vcelku srozumitelně, občas bylo nutno podpořit jej doplňující otázkou. Působil na mně nervózním dojmem. Nedokázal na chvíli posedět v klidu, neustále musel svou mysl něčím zaměstnávat, což se projevovalo tím, že si pořád musel s něčím hrát. Byl roztěkaný a nedokázal se soustředit.

Kontaktu s lidmi se vyhýbá, stýká se jen s některými stejně postiženými bezdomovci. Má pocit neustálé marnosti a toho, že je k němu život neprávem krutý. Temperament bych usuzoval na melancholika.

S Františkem jsem vedl rozhovor v parku kousek od nádraží.

10.5 Kryštof

Kryštofovi je třicet jedna let. Na ulici již žije šestým rokem. Pochází z úplné a funkční rodiny. Bylo z něj patrné, že má problém se svým sebehodnocením. Trpěl komplexem méněcennosti, neustále se srovnával se svým starším, bratrem, který je úspěšným regionálním politikem. Kryštof není typicky sociálně vyloučenou osobou. Jeho bezdomovectví je dílem jeho nezodpovědnosti, útěku před autoritou a snahy vymanit se ze stínu svého bratra. Odmaturoval na gymnáziu, vysokou školu nedokončil. Má problémy se zneužíváním návykových látek. V současnosti přebývá ve stanové osadě v blízkosti řeky nebo v polorozpadlé drážní budově. Občas přespí u rodičů.

Kryštof je hubené, středně vysoké postavy. Má delší světlehnědé vlasy upravené do tzv. dredů. V lalůčku pravého ucha má černý, zřejmě umělohmotný kruh.

Na sobě měl zelenou sportovní mikinu s kapucí a světlehnědé tříčtvrťové kalhoty. Na nohou hnědé, kožené sandály. Všechny věci měly známky nošenosti, ale nebyly špinavé.

Na Kryštofovi není z dálky poznat, že se jedná o bezdomovce. Avšak při bližším pohledu jsou na něm patrné známky jeho životního stylu. Přestože není evidentně špinavý, o upravenosti se také nedá hovořit. Jeho pokožka je nepřírozená, jako by byla vosková. Byla z něj cítit taková zvláštní směsice zatuchliny a marihuany.

Projev Kryštofa byl hodně sebestředný a sebelítostivý. Všichni a všechno mu ubližují a křivdí. Byl velmi roztěkaný a nesoustředěný.

Za normálních okolností se společnosti vyhýbá, ale pokud je středem pozornosti, rázem se změní. Podle lability a přirozené uzavřenosti bych jej temperamentně zařadil mezi melancholiky.

Kryštofa se mi podařilo vyzpovídat nedaleko náměstí.

10.6 Josef

Josefovi je čtyřicet šest a jako bezdomovec žije již třetím rokem. Pochází z úplné rodiny, která v hrubých rysech svoji funkci plnila. Vlastní rodinu si sice založil, ale rozvedl se. Má dvě děti, s kterými se nestýká. Josef je vyučeným zedníkem a dlouho v profesi pracoval. Na ulici jej vyhnala jeho láska k alkoholu. V současné době přespává, kde se dá. Za svou situaci viní bývalou manželku, kamarády, politický systém a zřízení. Se svým stavem není identifikován. Jeho sebehodnocení je dosti nízké a vztah k ostatním lidem také není zrovna dobrý.

Josef je od pohledu hromotluk a rád svou fyzickou převahu dává najevo. Taktéž obličej se vyznačuje hrubými, tvrdými rysy. Má světle hnědé vlasy s čelní lysinou.

Oblečen byl do velmi špinavých riflových kalhot, které byly na kolenou protrhané. Modrá špinavá, zřejmě flanelová košile měla odtrženy rukávy, aby bylo vidět jeho paže. Bohužel i na nich byl patrný způsob života a byly silně atrofované. Na nohou měl těžké černé boty.

Od Josefa jsem neočekával žádný dobrý projev a moje očekávání se beze zbytku naplnilo. Měl problémy s vyjadřováním a formulováním. Byl hrubý, agresivní a nadměrně používal vulgarismy. Nedokázal se držet tématu a musel jsem ho usměrňovat. Se svým osudem nebyl smířen, změny k lepšímu očekává až s novou prací. Tu si ale nehledá.

Josef je velmi společenský, rád vyhledává sobě rovné, se kterými může pít. Je však velmi vznětlivý a neurvalý. Temperamentem bych ho přiřadil k cholericům.

S Josefem jsem hovořil v parku, kde seděl na lavičce a konzumoval levné krabicové víno.

10.7 Roman

Roman má dvacet tři let. Na ulici se protlouká již pátým rokem. Pochází z úplné a funkční rodiny. Roman má bratra a sestru, s kterými se nestýká. Vlastní rodinu nezaložil, avšak již za pobytu na ulici měl krátký vztah, který nedokázal udržet. Problémy s drogami začaly již na gymnáziu, které nedokončil. Rodiče byli ve výchovných metodách rezolutní, proto zvolil život na ulici. V současné době přebývá, kde se dá. Se svojí situací není smířen a viní z ní rodiče. Jeho sebehodnocení je kolísavé, když je vysoké, cítí se být zneuznaným géniem. Za chvíli je pro změnu nula, která nikdy nic nedokázala a nedokáže.

Roman je drobné hubené postavy. Má delší světlehnědé vlasy a řídký plnovous. Celkově na mně působil nenápadným, až nevýrazným dojmem.

Oblečení se taktéž nijak nelišilo od toho, co měli na sobě jiní bezdomovci. Špinavé riflové kalhoty, několik vrstev triček a mikin. Na nohou měl tmavé, notně rozedrané tenisky.

Na to jaké měl Roman mínění o svých komunikačních schopnostech, byl jeho projev pouze průměrný. Měl problémy se soustředit, jeho odpovědi nebyly vždy k věci, odbíhal od tématu a musel jsem jej usměrňovat. Bylo poznat, že je rozpolcen. Nakonec se rozplakal a spontánně se podělil o své hoře, beznaděj, o nepochopení od rodičů, společnosti a taktéž druhých bezdomovců. Svě budoucnosti se bojí a neví si s ní rady.

Roman je samotář, podle jeho slov mu droga dává víc, než mu kdy dal jakýkoliv člověk. Emočně je značně labilní. Proto jsem jej zařadil mezi melancholiky.

Romana jsem vyzpovídal za městem u staré, rozpadlé rozvodny, kde v posledních dnech našel útočiště.

10.8 Jiří I.

Sedmapadesátník Jiří je na ulici již sedm roků. Pochází z rodiny, která nikdy neplnila svoji funkci. Taktéž jeho čtyři bratři skončili stejným způsobem. Od mládí byl zvyklý na alkohol. Nikdy se ničím nevyučil. Jako pomocný dělník také nikde dlouho

nevydržel. Jiří byl třikrát ženatý a má celkem čtyři děti, s kterými se nestýká a nemá k nim ani žádný citový vztah. Několikrát byl ve výkonu trestu za majetkové delikty a za násilné činy. Za svou situaci viní všechno, zejména pak sociální systém, který ho okrádá. Má velmi nízké hodnocení nejen sebe, ale i všech ostatních. Se svojí situací je smířen a žádnou změnu nejen, že neočekává, ale ani nechce.

Jiří je střední postavy. Má střednědlouhé prošedivělé vlasy. V obličeji dominuje velký načervenalý nos. Pokožka na obličeji je poseta velkými černými póry. Je hodně zpustlý a sešlý.

Oblečen byl do černých, notně omšelých a špinavých kalhot. Dále měl několik vrstev triček a tmavou košili. S sebou měl igelitovou tašku s dalšími kusy oblečení. Na nohou černé, asi pracovní boty.

Komunikace s Jiřím byla velmi problémová. Od prvopočátku byl negativní, velmi nepřátelský a agresivní. Se zvládnutím svých emocí měl opravdu velké potíže. Také jeho vyjadřovací schopnosti byly značně podprůměrné. Slovní zásoba byla malá a nedokázal ani své myšlenky formulovat. Proslov byla směsice sprostů, vulgarismů a zájmen.

Jako každý alkoholik, tak i Jiří vyhledává společnost sobě podobných, kde se snaží být vůdčí osobností, což si vynucuje svojí agresivitou. Temperament osobnosti bych podle těchto základních znaků zařadil mezi choleriky.

S Jiřím jsem hovořil v centru města na náměstí.

10.9 Michal

Michalovi je čtyřicet pět let a z toho téměř polovinu prožil na ulici. Nikdy nepoznal vlastní rodinu. Co si pamatuje, tak byl v dětském domově, který poté vystřídal diagnostický ústav. Stěží dokončil základní školu. Nikdy neměl žádnou rodinu, ani vztah. Krátce pracoval jako pomocný dělník v živočišné výrobě. Na Michalovi lze již rozpoznat znaky alkoholové demence. Za příčinu svého stavu považuje práci.

Typem postavy mi Michal připomínal Zdeňka, taktéž je drobný a vyzáblý. Vrásčitý obličej s černými kruhy pod očima k tomu asi neodmyslitelně patří. Vlasy a vousy byly delší.

Oblečen byl do starých, špinavých a rozpadajících se, zřejmě montérových kalhot, pod kterými měl ještě spodky. Několik vrstev triček, mikin a koženou, či koženkovou bundu. Neměl boty, nohy měl obaleny do různých hadrů. Michal byl nejubožejší a nejzanedbanější ze všech bezdomovců, s kterými jsem hovořil. Již z dálky bylo patrné, že s hygienou si hlavu několik měsíců nelámá. Myslím, že i potřebu vykonával přímo do kalhot.

Při komunikaci s Michalem jsem se musel obrnit notnou dávkou trpělivosti. Trvalo mu dlouho, než cokoliv pochopil a než složil dohromady jakýkoliv slovní obrat. Byl plačtivý a měl problémy s vlastní identitou a nízkým sebehodnocením. Jeho postoj k životu dotvářel i záporný vztah ke všem a ke všemu.

Michal už je ve stádiu, kdy se mu vyhýbají i ostatní bezdomovci. Osamění si však nijak neuvědomoval. Svým zaměřením je introvert a na samotu je od mala zvyklý. Emocionálně byl vyhaslý a prázdný. Ten poslední zbytek osobnosti, co v něm ještě zůstal, se jevil melancholicky.

Protože Michal nikdy nepoznal nic jiného, ani s jinou budoucností nepočítá.

Rozhovor s Michalem jsem vedl kousek od azylového domu.

10.10 Werner

Wernerovi je 48 let, na ulici již pobývá čtvrtým rokem. Pochází z rodiny, která neplnila svou funkci – rodiče se rozvedli. Otec byl alkoholik, matka silně autoritativní. Werner je druhý ze tří bratrů. Byl ženatý a v manželství se mu narodily dvě dcery. Se svými dětmi ani sourozenci neudrží žádný kontakt. Vyučil se jako zámečnický, opravář zemědělských strojů. Pracoval ve strojírenské firmě, asi pět let také v Německu. Už dříve inklinoval k alkoholu, po rozvodu se jeho vztah ještě více posílil. Za příčinu své situace považuje manželku, která jej vyhodila z bytu, ztrátu zaměstnání a špatnou sociální politiku. V současné době přebývá na ulici, nemá stabilní místo a přespává, kde se dá. Se svojí rolí není identifikován. Má nízké sebehodnocení a sebevědomí, taktéž vztah k ostatním není kladný.

Wernerova vizáž nevybočuje z představ o bezdomovcích. Je hubené, středně vysoké postavy. Polodlouhých šedých vlasů a stejně by se daly definovat i vousy.

Celkově byl zanedbaný a špinavý. Dodržování hygieny řešil standardně jako ostatní bezdomovci – občas se zašel osprchovat do azylového domu.

Oblečen byl do špinavých riflových kalhot. Několika triček a riflové košile. Na nohou měl tmavé boty na vázání, ale bez tkaniček. Na hlavě měl notně omšelý látkový klobouk. Taktéž Wenera doprovázel zápach.

Ani jeho projev nijak nevybočoval, od výkonu jiných. Nedokázal se soustředit. Lpěl na maličkostech a detailech, ale věci zásadního významu opomíjel. Občas mu dělalo problémy srozumitelně vyjádřit svou myšlenku, či představu.

Werner má závislost na alkoholu a vyhledává společnost podobných lidí, s kterými rád alkohol konzumuje. Nedokáže své emoce udržet a je vznětlivý a popudlivý. Pro tyto skutečnosti bych jej zařadil mezi choleriky. Svou budoucnost líčí v růžových barvách, optimisticky, ale reálně pro zlepšení své situace nevyvíjí žádné aktivity.

S Wernerem jsem hovořil v parku, kde v družné zábavě na lavičkách popíjel alkohol s podobnými bezdomovci.

10.11 Radek

Padesáti tří letý Radek je typickou ukázkou bezdomovce, jehož před deseti roky vyhnala na ulici jeho povaha a charakteristika osobnosti. Pochází z nefunkční rodiny. Maminka mu zemřela, když měl dvanáct a otec poté začal střídat partnerky. Je nejmladším ze šesti sourozenců, avšak vyrůstal s otcem sám. Byl dvakrát ženatý. Poprvé ovdověl, podruhé se rozvedl po dvou letech. Z prvního manželství má dvě dcery, s kterými vede vleklé soudní spory o dědictví. Kromě soudní budovy se s nimi nestýká. Dosáhl vysokoškolského vzdělání v technickém oboru. Nějakou dobu pracoval v oboru, pak byl propuštěn údajně pro nadbytečnost. Prošel několika výběrovými řízeními, avšak u nich neuspěl.

V současné době žije na ulici, rád však vyhledává útočiště v azylovém domě a podobných sociálních zařízeních. Podle mého mínění se jedná o alkoholika, i když on sám tuto skutečnost popírá. Tvrdí, že má vše pod kontrolou. Se svojí rolí není

identifikován. Sebehodnocení má vysoké, avšak vztah ke všem ostatním lidem je silně negativní.

Radek je střední, hubené postavy, vlasy světlé, krátké. Na bezdomovce je však překvapivě čistý a o svůj zevnějšek v rámci možností dbá, proto nevypadá na první pohled, jako typický bezdomovec. Oblečení taktéž nebylo extrémně špinavé, přestože vykazovalo známky nošenosti.

Radek je velmi rozporuplná osobnost. I přes život na ulici a alkoholismus je vidět jeho přirozená inteligence a značný přehled. Je však sebestředný a k sobě nekritický. Prosazuje za každou cenu svou pravdu a není ochoten přijmout názor někoho jiného – slušně řečeno má patent na rozum a na pravdu. Tomu odpovídá i jeho chování a vztah k ostatním. Rád vyhledává společnost, kde je středem pozornosti. Chová se však neurvale a arogantně. Proto bych jej tipoval na cholerika. Na budoucnost již rezignoval - všichni, včetně jeho dětí se proti němu spikli.

Rozhovor byl veden v parčíku nedaleko kulturního centra.

10.12 Jiří II

Jiří má čtyřicet pět let a na ulici již pobývá osmým rokem. Pochází z úplné a funkční rodiny, kde byl hýčkán, rozmazlován a upřednostňován před starší sestrou. Rodiče jsou již mrtví a se sestrou se v současné době stýká minimálně. Ta se mu snažila pomoci, ale již na to rezignovala a od Jiřího se distancuje. Byl ženatý, avšak zůstal bezdětný. Jeho náklonnost k alkoholu v kombinaci s epilepsií byly příčinou ztráty zaměstnání a posléze i rozpadu manželství. Vyučil se jako spojový mechanik a při zaměstnání si dodělával maturitu. Nějakou dobu pracoval v oboru, pak jej přeřadili na místo pomocného dělníka a posléze, zřejmě pro problémy s docházkou a spolehlivostí propustili. Další práci si již nesehnal. V současné době žije, kde se dá. Nemá stáléjší stanoviště, rád střídá oblasti a potuluje se po okolních městech. Se svou rolí není identifikován. Vinu svádí na svou nemoc, ztrátu zaměstnání a manželku.

Jiří je drobné, až subtilní postavy. Je zanedbaný a špinavý. Jsou na něm patrné známky dlouhodobého zneužívání alkoholu – nahnědlá, vosková pokožka a tmavé kruhy pod očima. Řídké světlejší polodlouhé vlasy a vousy.

Oblečení bylo taktéž špinavé a zanedbané. Stejně jako ostatní bezdomovci i Jiří nelibně zaváněl. Na sobě měl původně světlé plátěné kalhoty, tzv. kapsáče. Nějaká trika překryté tmavou mikinou. Tmavé, děravé tenisky a na hlavě tmavou kšiltovou čepici. S sebou si nesl dvě igelitové tašky s neidentifikovatelným obsahem a přes rameno mu visela stará kožená brašna na nářadí.

Řekl bych, že komunikace s Jiřím se v některých bodech shodovala se Zdeňkem a Michalem. Byl roztěkaný, nesoustředěný a nervózní. Nedokázal se držet tématu. Taktéž měl problémy s vyjadřováním a formulací svých myšlenek.

Jiří aktivně nevyhledává společnost jiných, je raději sám. Emočně je značně nevyrovnaný, labilní. Z tohoto důvodu bych jej temperamentem odhadoval na melancholika

Jiřího jsem potkal vedle supermarketu, kde se snažil vyžebrať nějaké peníze.

10.13 Karel

Karlovi je již šedesát let a životem na ulici se protlouká šestým rokem. Pochází z disfunkční rodiny. Rodiče se rozvedli a matka se podruhé vdala. Má nevlastní sourozence, s kterými se nestýká. Karel je čtyřikrát rozvedený, z prvního manželství má syna. Několikrát se snažil s ním kontaktovat, ale syn o něj nejeví zájem. Vyučil se truhlářem a jako truhlář se také živil. Poté se v něm probudila povaha dobrodruha a několikrát vycestoval pracovat do zahraničí. Doma mu však narůstaly dluhy za výživné, sociální a zdravotní pojištění, které po návratu nezvládl splácet a dostal se tak do dluhové pastí. Hledáním cestiček, jak se z ní dostat ven, sedl na lep a stal se tzv. bílým koněm. Odsouzení na sebe nenechalo dlouho čekat. Po návratu již nenašel sílu znovu začít a skončil na ulici, kde je doposud. Přebývá, kde se dá. Občas využije služeb azylového domu, někdy si zaplatí i levnou ubytovnu.

Karel má nízké sebehodnocení i sebevědomí, jeho vztah k ostatním lidem není kladný. Svoji beznadějnou situaci začal utápět v alkoholu. Se svou sociální rolí bezdomovce se nechce identifikovat. Vinu svádí na politický systém a ostatní lidi.

Karel je drobnější, štíhlé postavy, světlých, kratších vlasů. Vypadá hodně starý, sešlý a sedřený. Oblečen byl do pracovního oděvu, tzv. montérek. Na nohou pracovní boty. Snaží se vypadat jako řemeslník.

Komunikace s Karlem nebyla nejhorší. Reagoval na otázky a neodbíhal od tématu. Dokázal se soustředit. Vyjadřoval se jasně a věcně.

Karel je společenský, ale kontaktu s ostatními bezdomovci se vyhýbá, přesto že tak žije, necítí se být bezdomovcem, o to více se však ztotožňuje s názory a zejména předsudky většinové společnosti. Nezdálo se mi, že by byl emočně labilní, proto si myslím, že by mohl patřit mezi sangviniky. Rád by svoji budoucnost změnil. Občas chodí pracovat ke stavebním firmám, ale pouze na černo, aby nemusel přiznávat příjem. Někdy také prodává periodikum Nový prostor.

S Karlem jsem hovořil v centru města.

10.14 Pavel

Třicetiletý Pavel je na ulici dva a půl roku. Pochází z disfunkční rodiny. Rodiče se rozvedli a Pavel vyrůstal společně s mladší sestrou u otce. Matka, alkoholička, se nebyla schopna o děti postarat. Nyní se Pavel s rodinou a blízkými nestýká. Pavel má záporný vztah k ženám, proto se mu nikdy nepodařilo navázat dlouhodobější vztah. Šel ve šlépějích svého otce a podařilo se mu dokončit vysokou školu se zaměřením na chemii. Poté pracoval ve výzkumném ústavu. Jelikož měl přístup k různým sloučeninám, začal tyto zneužívat. Časem se na to přišlo a následovala nejen ztráta zaměstnání, ale i výkon trestu odnětí svobody. Po návratu se odmítal zařadit do společnosti a skončil na ulici. Nyní přebývá, kde se dá, nemá žádné stabilnější místo. Jeho sebehodnocení je vysoké a nemíní dělat cokoli, co je pod jeho úroveň, včetně jakékoli nabízené práce. Pavel se neidentifikoval s rolí bezdomovce a je vůči ostatním zatrpklý. Vinu za svůj osud svaluje na matku a nedostatečnou péči otce.

Pavel je vysoký, statný, černovlasý muž. Doba strávená na ulici se však na něm podepsala – je značně pohublý, zanedbaného a špinavého zevnějšku. Taktéž si myslím, že je na něm poznat neustálé zneužívání návykových látek v kombinaci s alkoholem.

Oblečení se nijak nelišilo od ostatních sociálně vyloučených osob. Bylo neudržované a špinavé. Na sobě měl riflové kalhoty s dírami na kolenou, přesto že bylo slunečno a teplo, oblékl si svetr se severskými vzory, pod kterým byl vidět límec zřejmě tmavé košile. Na nohou tmavé polobotky. Na oči si nasadil tmavé sluneční brýle, které neodložil během celého rozhovoru.

Komunikace s Pavlem nebyla snadná. Za celou dobu se neotevřel, byl arogantní, jízlivý a uštěpačný. Dával najevo svoji nadřazenost, že on prokazuje laskavosti. Pavel byl velmi nesoustředěný a roztěkaný, přesto jeho projev se dá považovat za vcelku srozumitelný.

Pavel je k ostatním odměřený a uzavřený. Emočně se mi jevil studený a chladný, což by mohlo odpovídat temperamentu flegmatika.

Pavel si užíval slunného dne v městském parku, kde jsem s ním vedl rozhovor.

10.15 Radim

Dalším z bezdomovců byl dvaatřicetiletý Radim, který se s osudem sociálně vyloučeného vypořádává již čtvrtým rokem. Pochází z disfunkční rodiny. Po rozvodu rodičů žil s matkou a bratrem, s kterými přerušil veškeré styky ještě v době, než skončil na ulici. Svým sexuálním zaměřením je gay.

Radim se vyučil číšníkem a práce po restauračních zařízeních jej přivedla k drogám a alkoholu, které v jeho osobnosti začaly dominovat. Pro svou nespolehlivost přišel o práci. Na své potřeby a nároky si vydělával tím, že začal prostituovat. Destrukce osobnosti však pokračovala nadále a Radim přestal být žádaným. Ztráta příjmů jej vehnala do kolotoče půjček, které nedokázal splácet a skončil na ulici. Radim je sebestředný a sobecký, ale sebehodnocení má nízké. Taktéž ve vztahu k ostatním je zklamaný, zatrpklý a uražený. Vinu za svůj osud nedává sobě, ale poukazuje na společnost a netoleranci vůči různým menšinám, včetně gayů.

Radim je hodně excentrický se sklony k exhibicionismu. Tomu odpovídala i jeho vizáž a oblečení. Tím že je drobný a má jemné rysy budil dojem ženskosti, který se snažil umocnit afektovaným, místy až groteskním chováním a gesty.

Dlouhé černé vlasy byly sepnuty do ležerního copu, který byl každou chvíli poupravován. Výrazné zelené oční stíny a rudé rty působily rozpačitě, zejména když se pousmál a bylo patrné, že mu chybí přední zuby. Oblečení nebylo zcela čisté, ale ani extrémně špinavé. Na sobě měl úzké rifle a světlou halenku s karnýry na nohou polootevřené střevíce na klínovém podpatku.

Komunikace s Radimem nebyla vůbec jednoduchá. Byl roztěkaný, nesoustředěný a neustále odbíhal od tématu. Velice zvláště působil také způsob jeho projevu. Když mluvil o sobě, střídal mužský a ženský rod.

Radim miluje společnost, zejména když na sebe může upoutat pozornost. Emočně vykazoval známky rozpolcenosti a lability, i když si myslím, že částečně byly zapříčiněny teatrální snahou upoutat pozornost. Podle mého mínění bude tedy melancholik.

Radima jsem vyzpovídal v parčíku nedaleko centra.

10.16 Jan

Mladíkovi Janovi je sotva dvacet let a již dva roky je nucen potýkat se s bezdomovectvím. Pochází z rodiny disfunkční. Rodiče se rozvedli a společně se starší sestrou zůstali v péči matky. Ta se o ně příliš nestarala, proto soud změnil názor a přidělil je otci. Ten však posléze na následky úrazu po autonehodě zemřel a oba putovali zpátky k matce. Jan má pouze základní vzdělání. Z gymnázia byl pro své prohřešky spojené s drogovou závislostí vyloučen. Protože se sestra vdala a matka je ve výkonu trestu, neměl se o něj kdo postarat a skončil na ulici. Sestra měla snahu jej z ulice dostat, ale ta se neustále mýjela účinkem, takže úplně rezignovala a v současné době se nestýkají. Jan má velmi nízké sebehodnocení, ve vztahu k okolí se taktéž cítí ukřivděný. Za to, že skončil na ulici, viní matku, učitele z gymnázia a část viny svádí i na sestru. Se svojí rolí není zcela identifikován. V současné době žije u řeky, ve stanové osadě, s lidmi s podobným osudem.

Jan je střední, hubené postavy s dlouhými, hnědými vlasy upravenými do tzv. dredů, vzadu svázanými do copu. Byl zanedbaný a špinavý, ale myslím si, že tato vizáž

nijak zvláště nevybočovala z řady jemu podobných. Jan byl cítit a bylo patrné, že s hygienou si velké starosti nedělá.

Oblečen byl do velmi volných, tmavých, tříčtvrt'ových kalhot a na nohou měl tmavé tenisky bez ponožek. Dále měl tmavou mikinu s kapucí. Na očích sluneční brýle.

Komunikace s Janem nebyla špatná, byl sice roztěkaný a nervózní, neustále si přendával sluneční brýle na oči a do vlasů, ale vyjadřování měl jasné a srozumitelné. Občas odběhl od tématu, ale dokázal zpátky navázat.

Jan je společenský a život v komunitě podobných lidí mu zřejmě vyhovuje. Podle jeho slov by chtěl budoucnost změnit, ale opět počítá se životem v komunitě. Na současném stavu mu zejména vadí nedostatečné materiální zabezpečení a životní podmínky a status bezdomovce. Pro jeho labilitu by se měl zařadit k cholerikům.

Jan mi poskytl rozhovor na břehu řeky nedaleko od stanové osady.

10.17 Lubomír

Lubomír, se ve svých osmadvaceti letech již pátým rokem protlouká životem na ulici. Pochází z rodiny, která neplnila svoji funkci, od svých tří let byl umístěn v dětském domově. Na své rodiče si vůbec nepamatuje. Vyučil se natěračem a v oboru také začal pracovat u soukromé firmy. Avšak měl pocit, že je nedostatečně ohodnocen a jelikož nedokázal pokrýt své potřeby, začal krást materiál. Když se na to přišlo, vyhodili jej z práce. Trestnímu stíhání se vyhnul jen proto, že se mu nepodařilo prokázat větší škodu. Lubomír se oženil a z manželství má dceru. Po ztrátě zaměstnání se uchýlil k alkoholu, což v konečném důsledku ještě podpořilo rozpad manželství. Protože byt byl manželky a neměl se na koho obrátit, skončil na ulici. V současné době přebývá, kde se dá. Má velmi nízké mínění o sobě a taktéž jeho vztah k okolí není dobrý. Se svou rolí je plně identifikován a řekl bych, že mu i vyhovuje. Vinu za svůj osud vidí v manželce, bývalém zaměstnavateli a politickém zřízení.

Je středně vysoké postavy s delšími světle hnědými vlasy a vousy. Problémy s hygienou si nedělá, proto vypadá velmi špinavě a zanedbaně. Již je na něm patrná častá konzumace alkoholu.

Stejným způsobem vypadalo i oblečení. Špinavé a zanedbané. Na sobě měl tmavé kalhoty, již značně děravé. Bylo vidět, že pod kalhotami má další vrstvy podvlékacích kalhot. Triček měl na sobě také několik vrstev. Boty šněrovací pracovní. Lubomír i na bezdomovce silně zapáchal.

Komunikace s Lubomírem nebyla ideální. Byl nervózní, roztěkaný a nedokázal se soustředit a držet se tématu mu činilo problémy. Vyjadřování bylo nesouvislé a na nízké úrovni.

Lubomír je typický introvert a jakékoliv společnosti se snaží vyhýbat. Jeho osobnost je nedostatečně emočně stabilizována a chování vykazuje značné výkyvy. Pro tyto skutečnosti bych jej zařadil k melancholikům. Lubomír nemá žádný životní cíl a s budoucností nepočítá, snaží se žít momentálním okamžikem, proto nepřemýšlí o dopadu svého jednání.

Rozhovor s Lubomírem jsem vedl v parku.

10.18 Ivo

Ivo tráví rok a půl na ulici ve svých dva a čtyřiceti. Pochází z neúplné rodiny, matka zemřela. O Iva a jeho mladší sestru se v rámci svých možností staral otec. Odmaturoval na strojný průmyslovce a vrhl se do podnikání. Se společníkem si otevřeli konstrukční kancelář. Společník však firmu vytuneloval a ta spadla do konkurzu. Ivo tak narostly dluhy, které nebude schopen nikdy splatit.

Ivo je vysloveně rodinný typ a svoji rodinu si také založil. Má dva syny a dceru. Po krachu v podnikání začal pít a rozpadlo se mu i manželství. Opustil společný byt a skončil na ulici. Se svými příbuznými a dětmi se nestýká, protože se za svůj stav stydí. Z toho všeho viní svého společníka a státní mašinerii, která jej nedokázala ochránit a nehodila záchrannou síť. Se svým staven není identifikován a chtěl by jej změnit, hledá záchranu v sociální pomoci. Také se už pokusil o protialkoholní léčení. Všemi těmi událostmi jeho sebevědomí velmi kleslo. Taktéž vztah k ostatním a okolí se dostal do záporného stavu.

Ivo je středně vysoký s velmi krátkými vlasy. Dalo by se říct, tuctový typ. Oblečen byl do riflových kalhot, kostkované košile a na nohou měl tmavé tenisky. Na levé ruce velké, ručičkové hodinky.

Na Ivovi je patrna snaha nevypadat jako bezdomovec. I když má problémy udržovat hygienu, jedenkrát týdně se zajde osprchovat.

Komunikace s Ivem byla celkem dobrá. Odpovídal na otázky srozumitelně, ale občas odbíhal od tématu. Ivo se považuje za společenského a emočně stabilního, proto ho lze považovat za sangvinika.

Iva jsem potkal a vyzpovídal nedaleko centra města.

10.19 Aleš

Následně se mi podařilo interview s třiačtyřicetiletým Alešem, který na ulici pobývá tři roky. Pochází z úplné, spořádané rodiny, která plnila svojí funkci. Byl vychováván společně se starším bratrem. Vyučil se automechanikem a celý svůj produktivní život s auty pracoval.

Založil si vlastní rodinu, má syna a dceru. Manželství mu vydrželo patnáct roků a poté se rozvedl. Po rozvodu se Aleš přestěhoval k rodičům a začal pít. Následně začaly problémy v práci a byl propuštěn. Bratr mu zařídil ještě jednu šanci, ale i z této práce musel pro nespolehlivost odejít. Jeho chování se stávalo celkově neúnosné, proto musel opustit domov a odejít i od rodičů. Se svými blízkými se přestal stýkat.

V současné době přežívá, jak a kde se dá. Je uzavřený a vyhýbá se společnosti všech lidí. Za svou situaci viní bývalou manželku. Sebehodnocení má velmi nízké a stejným způsobem taktéž pohlíží na ostatní. Svou situaci by rád změnil a vše vrátil zpět, ale neví, jak a ani se o to nesnaží. Se svou rolí je plně identifikován.

Aleš je středně vysoký, hodně pohublý, velmi špinavý, zanedbaný a zpustlý. Vlasy i vousy má dlouhé a neupravené. Je na něm již vidět jeho vztah k alkoholu.

Stejným způsobem vypadalo i jeho oblečení. Špinavé a roztrhané. Kalhoty původně zřejmě pracovní, několik vrstev triček a původně zřejmě pracovní boty. Kolem Aleše se linul neodmyslitelný zápach.

Ani komunikace s Alešem nebyla nejlepší. Byl roztěkaný a nedokázal se soustředit. Často odbíhal od tématu a nedařilo se mu navázat myšlenky. Vyjadřovací schopnosti taktéž pokulhávaly. Jelikož je lidem uzavřený a emočně labilní, zařadil bych jej mezi melancholiky.

Interview s Alešem jsem uskutečnil u obchodního centra.

10.20 Milan

Šestačtyřicetiletý Milan je vyučený instalatér. Na ulici se pohybuje již šest let. Pochází z neúplné rodiny. Rodiče se rozvedli v jeho osmi letech a on se dostal do dětského domova. Zde vyrůstal až do své plnoletosti. Jako instalatér pracoval v různých stavebních firmách, nikde ale dlouho nevydržel.

Vlastní rodinu si nezaložil, s přítelkyní má však dvě děti, starší dceru a mladšího syna. Vztah si bohužel nedokázal udržet a ten se rozpadl. Po rozpadu vztahu, začal ještě více tíhnout k alkoholu, což podpořil i hraním na výherních automatech. Hráčská vášeň a závislost na alkoholu zapříčinily jeho velké dluhy. Prostředky si začal opatřovat krádežemi. Celý tento kolotoč ukončil až rozsudek a trest odnětí svobody.

Po návratu z vězení jej již nikdo nezaměstnal, neměl se na koho obrátit, proto zůstal na ulici. V současné době přebývá dle možností, kde se dá. Ve větší míře se snaží využívat různých sociálních zařízení. Příčinu svojí situace vidí v rozchodu s přítelkyní a nepochopení své osoby ze strany okolí. Má velmi nízké sebehodnocení a o ostatních lidech nesmýšlí lépe.

Milan je střední, hubené postavy a tak jako jiní bezdomovci má strhané rysy v obličeji. Je již zcela bez vlasů. Působí celkově špinavým a zanedbaným dojmem. Taktéž jeho oblečení vykazuje známky velkého opotřebení. Výjimkou jsou pestrá košile a světlehnědé zánovní boty, které údajně nedávno dostal. Také z Milana bylo cítit, že lidé na ulici mají s hygienou problémy.

Milan se s komunikací nijak výrazně nelišil od ostatních. Byl roztěkaný a nedokázal se soustředit na to, co říká. Problémy měl i s pochopením významu některých dotazů. Odbíhal od tématu a nedokázal se k němu zpátky vrátit. Vyjadřovací schopnosti byly také velmi nízké.

Milan by rád změnil svůj osud, ale neví, jak by se měl zařadit zpátky do společnosti. Očekává, že to za něj vyřeší někdo jiný. Svou zodpovědnost neustále na někoho převádí. Se svou rolí není zcela identifikován.

Emocionální labilita a uzavřenost vůči okolí poukazuje na to, že by se mohlo jednat o melancholika.

Milan mi poskytl rozhovor nedaleko azylového domu.

11 Kvantitativní část výzkumu

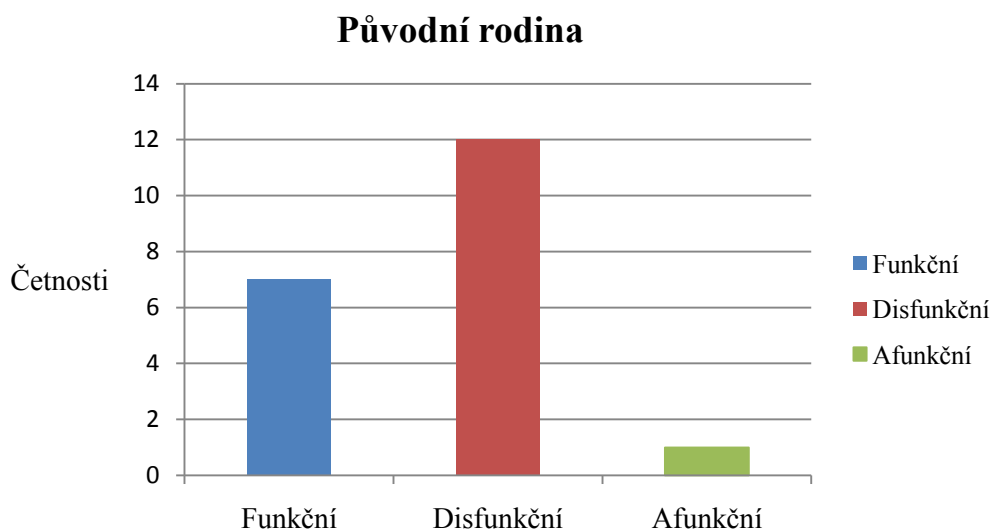
Případové studie mi daly podklad pro zaznamenání četností jednotlivých jevů, u kterých se dá předpokládat, že mají vliv na vznik bezdomovectví, nebo jsou pro danou subkulturu typické, či v nich dominují. Soustředil jsem se na osobnostní a socializační charakteristiky.

Pro přehlednost jsem poté jednotlivé jevy sestavil do jednoduchých tabulek, ke kterým jsem přiřadil grafy vyjadřující reálný počet a procentuální vyjádření těchto počtů z celkového množství dvaceti respondentů.

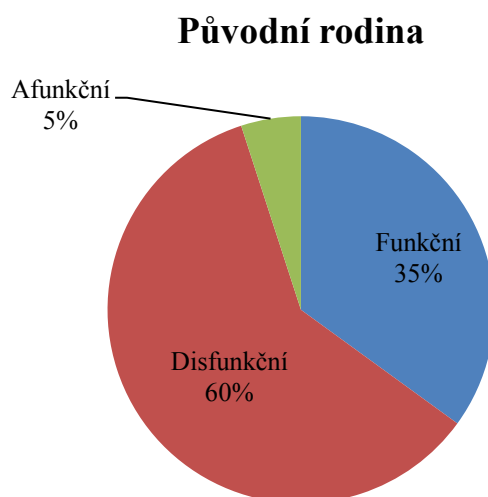
První tabulka zaznamenává, z jakých poměrů sociálně vyloučení pochází, zda primární socializace probíhala v rodině funkční, disfunkční, popř. afunkční.

Tab. 1 Původní rodina podle plnění svých sociálních funkcí

Původní rodina		
Funkční	Disfunkční	Afunkční
7	12	1

Graf. 1 Původní rodina podle plnění svých sociálních funkcí, reálné četnosti

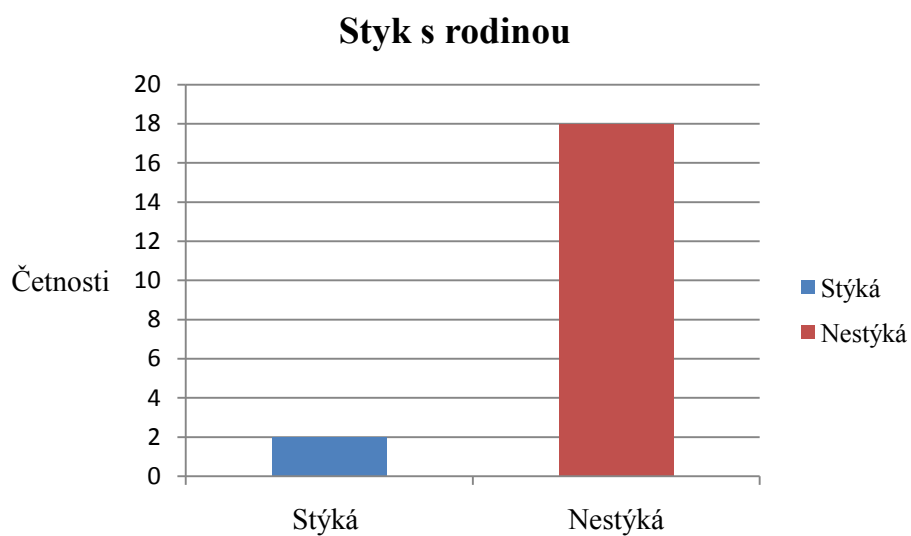

Graf. 2 Původní rodina podle plnění svých sociálních funkcí v procentuálním vyjádření

Do druhé tabulky byly vloženy hodnoty podle toho, jak respondenti uvedli, že se stýkají s rodinnými příslušníky a svými blízkými tak, aby byla patrná míra extrémního vyloučení ze společnosti.

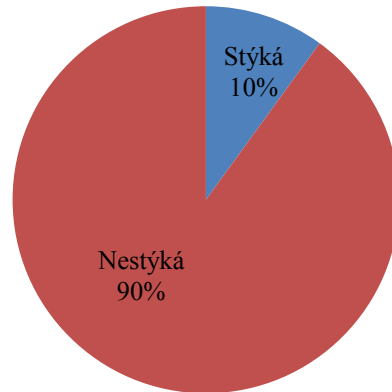
Tab. 2 Pravidelný styk s rodinnými příslušníky dětmi a blízkými

Styk s rodinou	
Stýká	Nestýká
2	18

Graf. 3 Pravidelný styk s rodinnými příslušníky dětmi a blízkými, reálné četnosti

Styk s rodinou

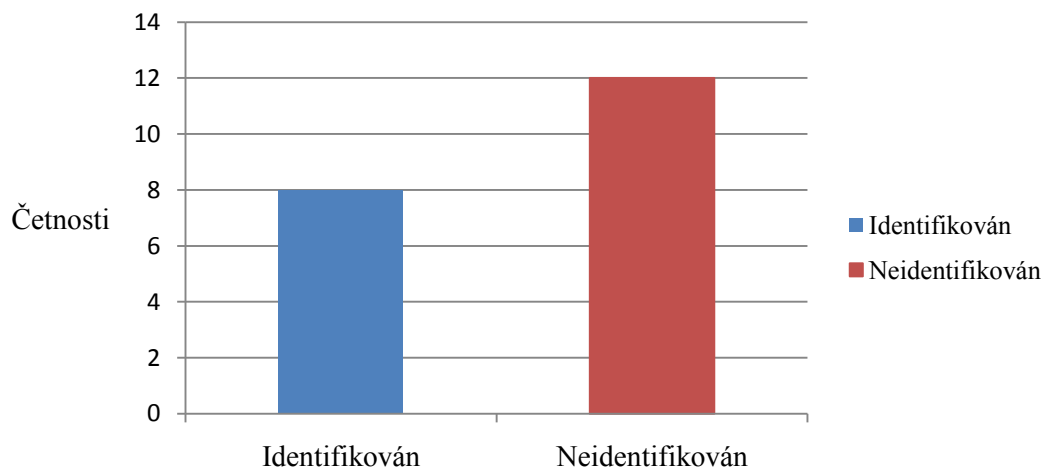
Graf. 4 Pravidelný styk s rodinnými příslušníky dětmi a blízkými, procentuální vyjádření

Tabulka č. 3 se zaměřuje na to, jak se jednotliví bezdomovci identifikovali se svojí sociální rolí, zda ji přijali a jsou s ní srozuměni, či nikoliv.

Tab. 3 Způsob identifikace se sociální rolí bezdomovce

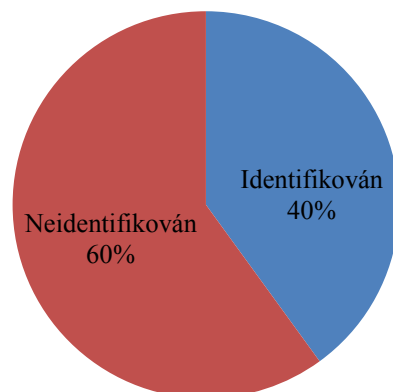
Identifikace s rolí bezdomovce	
Identifikován	Neidentifikován
8	12

Identifikace s rolí bezdomovce

Graf. 5 Způsob identifikace se sociální rolí bezdomovce, reálné četnosti

Identifikace s rolí bezdomovce

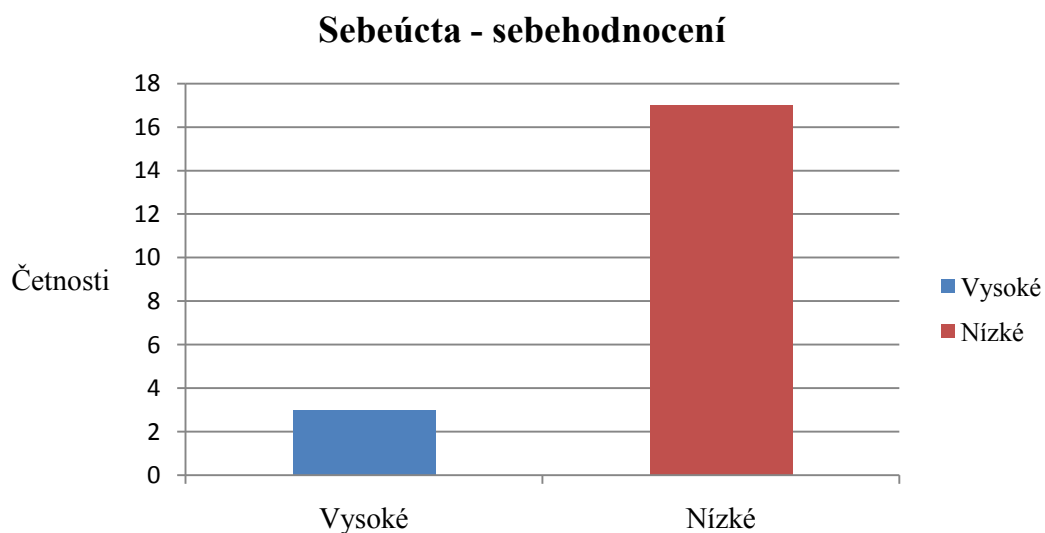

Graf. 6 Způsob identifikace se sociální rolí bezdomovce v procentuálním vyjádření

Do tabulky č. 4 byly vloženy počty bezdomovců podle jejich vztahu a postoje ke své vlastní osobě. Podle toho jak vnímají své vlastní já, jakou míru sebehodnocení a sebeúcty vyjadřují.

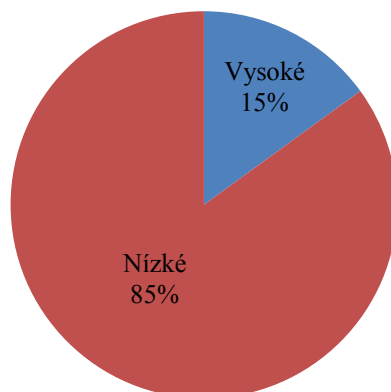
Tab. 4 Vnímání svého já ve vztahu k sobě

Sebeúcta - sebehodnocení	
Vysoké	Nízké
3	17

Graf. 7 Vnímání svého já ve vztahu k sobě, reálné četnosti

Sebeúcta - sebehodnocení

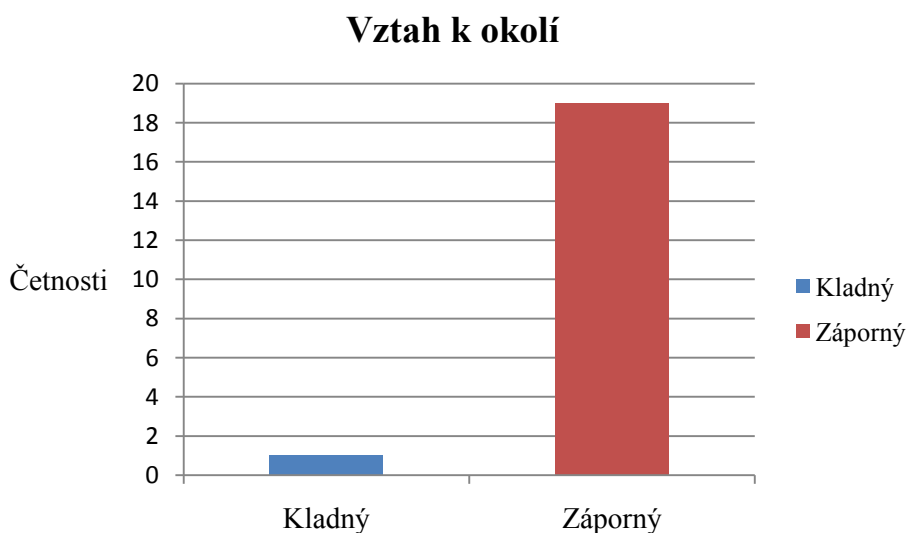

Graf. 8 Vnímání svého já ve vztahu k sobě, procentuální vyjádření

Tabulka č. 5 vyjadřuje, podobně tak jako předešlá tabulka, jejich vztah, tentokrát však k ostatním lidem a ke svému okolí. Jaký postoj zaujímají ve svém postoji k ostatním a jak si myslí, že jsou vnímáni.

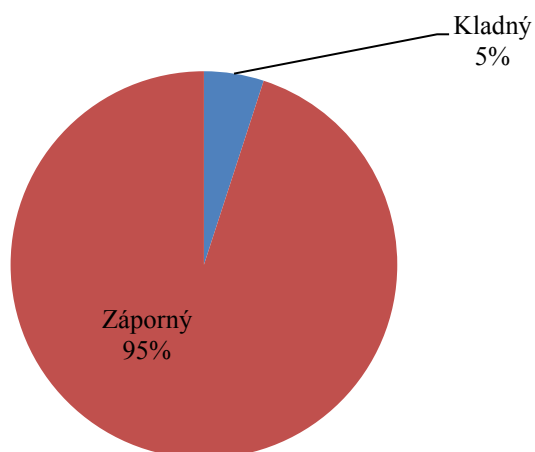
Tab. 5 Vnímání svého já ve vztahu k druhým lidem a ke svému okolí

Vztah k okolí	
Kladný	Záporný
1	19

Graf. 9 Vnímání svého já ve vztahu k druhým lidem a ke svému okolí, reálné četnosti

Vztah k okolí

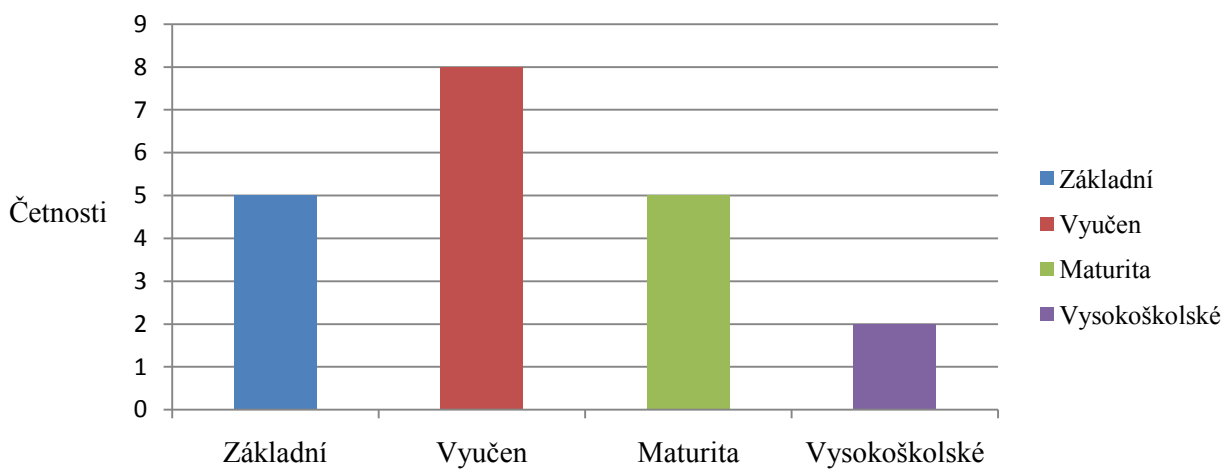
Graf. 10 Vnímání svého já ve vztahu k druhým lidem a ke svému okolí v procentuálním vyjádření

Šestá tabulka se zabývá nejvyšším dosaženým vzděláním, kterého respondenti dosáhli.

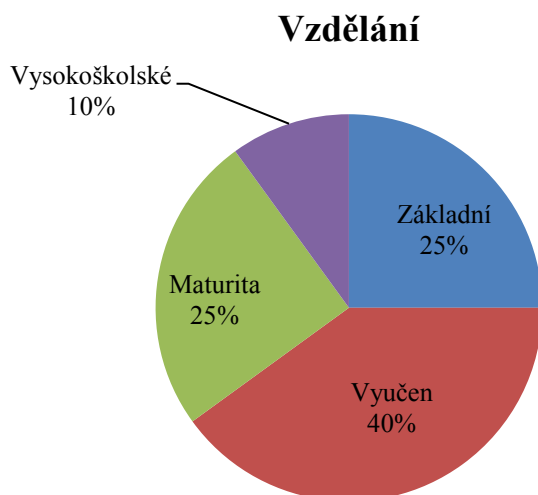
Tab. 6 Nejvyšší dosažené vzdělání

Dosažené vzdělání			
Základní	Vyučen	Maturita	Vysokoškolské
5	8	5	2

Vzdělání

Graf. 11 Nejvyšší dosažené vzdělání, reálné četnosti

Graf. 12 Nejvyšší dosažené vzdělání, procentuální vyjádření

Další tabulka se zabývá závislostmi osob s extrémním vyloučením a jejich užívání návykových látek jako je alkohol a drogy. Závislosti nejsou podle těchto látek specifikovány. Bylo pouze zjišťováno, zda závislost existuje, či nikoliv.

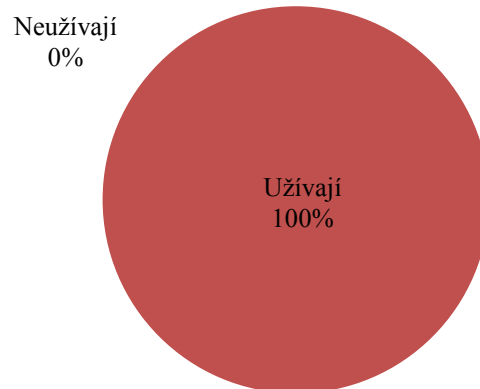
Tab. 7 Závislosti bezdomovců na návykových látkách

Užívání návykových látek	
Užívají	Neužívají
20	0

Graf. 13 Závislosti na návykových látkách, reálné četnosti

Užívání návykových látek

Graf. 14 Závislosti na návykových látkách v procentuálním vyjádření

11.1 Výzkumné předpoklady

Budeme-li se domnívat, že vybraní jedinci mají zhruba stejné vlastnosti, jako základní soubor⁷⁸ tzn. jako subkultura bezdomovců, můžeme výsledek zevšeobecnit bez ztráty validity. Na podkladě takto získaných dat se potom dají stanovit výzkumné předpoklady.

Předpoklady, domněnky, nebo také hypotézy byly stanoveny na základě problému tak, aby relevantním způsobem vycházely ze sledovaných jevů. Aby bylo možno vyvodit závěr, bylo přistoupeno k rozfázování těchto předpokladů. V první fázi byl stanoven konkrétní, nulový předpoklad vyslovený oznamovací větou. Poté se stanovil předpoklad alternativní. Následně nastalo jejich ověřování statistickým testem významnosti – Testem dobré shody chí-kvadrátem (viz. Příloha č. 6), z kterého vyplynulo, zda přijmeme předpoklad konkrétní, nulový či alternativní.

Jestliže se na vznik bezdomovectví podíváme z úhlu primární socializace, nabízí se vyslovení prvního předpokladu. **Bezdomovci výlučně pochází z disfunkčních a afunkčních rodin.** Aby bylo možno s tímto tvrzením dále pracovat, bylo převedeno do otázky. Pochází bezdomovci výlučně z disfunkčních a afunkčních rodin? Pokud se

⁷⁸ CHRÁSKA, M.: *Úvod do výzkumu v pedagogice*

tato domněnka nepotvrdí, musíme přijmout alternativní předpoklad, že bezdomovci výlučně nepocházejí z disfunkčních a afunkčních rodin.

Bezdomovectví je považováno za extrémní sociální vyloučení. Proto vyvstává otázka: Mají bezdomovci vůbec nějaké rodinné zázemí, stýkají se se svými blízkými? Stanovený předpoklad tedy zní: **Většina bezdomovců se nestýká se svými blízkými.** Negací tohoto výroku obdržíme předpoklad alternativní. Není pravda, že všichni bezdomovci se nestýkají se svými blízkými.

Stanovení dalšího předpokladu se bude zabývat vztahem bezdomovců ke svému vlastnímu já ve formě sebehodnocení. **Většina bezdomovců má nízké sebehodnocení.** Opravdu se potýká většina bezdomovců s nízkým sebehodnocením? Alternativu potom vyslovuje domněnka, že většina bezdomovců nemá nízké sebehodnocení, anebo většina bezdomovců má vysoké sebehodnocení.

Pohled na vlastní já jde ruku v ruce a dotváří pohled člověka na ostatní lidi a okolí. Tomuto problému se věnuje i následný předpoklad, který tvrdí, že **většina bezdomovců má záporný vztah k ostatním lidem.** Naproti tomu alternativa bude konstatovat, že většina bezdomovců nemá záporný vztah k ostatním lidem, nebo že jej má kladný.

Způsob identifikace se s rolí bezdomovce zaznamenává následující předpoklad, který říká, že **většina bezdomovců se neidentifikuje se svou sociální rolí.** Alternativní domněnka potom předpokládá, že většina bezdomovců se identifikuje se svou sociální rolí.

Mezi bezdomovci se více vyskytují lidé, kteří mají pouze základní vzdělání, byl další předpoklad, který se stanovil na základě všeobecného mínění. V opozici potom stojí předpoklad, že mezi bezdomovci se více vyskytují lidé, kteří mají vyšší než základní vzdělání.

Bez povšimnutí nemůže zůstat ani fenomén závislostí na návykových látkách. **Většina bezdomovců je závislá na návykových látkách, jako je alkohol či drogy.** Je však pravda, že většina bezdomovců má nějakou závislost? Alternativu potom nabízí tvrzení, že většina bezdomovců není závislá na návykových látkách.

11.2 Diskuze

Jednotlivé, sledované jevy byly stanoveny na základě nejčastějších názorů, rozšířených u veřejnosti. Dělo se tak záměrně, aby mohla být dána odpověď na základní otázky týkající se fenoménu bezdomovectví.

Tento směr sledovaly taktéž výzkumné předpoklady. Tímto způsobem jsem chtěl ověřit, zda rozšířené názory mají reálný podklad, nebo zda se opírají pouze o domněnky.

Předpoklad, že bezdomovci pochází výlučně z disfunkčních a afunkčních rodin se nepotvrdil, proto jej **odmítáme**. Musíme tedy přijmout předpoklad alternativní: **Bezdomovci výlučně nepochází z disfunkčních a afunkčních rodin.**

Tab. 8 výpočet a ověření předpokladu, že bezdomovci pochází výlučně z disfunkčních a afunkčních rodin, statistickým testem dobré shody chí-kvadrátem

Původní rodina	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	$(P - O)$	$(P - O)^2$	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Funkční	7	1	6	36	36
Disfunkční	12	15	-3	9	0,6
Afunkční	1	4	-3	9	2,25
	$\sum 20$	$\sum 20$			$\sum 38,85 = \chi^2$

$$\text{Kritická hodnota} = 5,991 < \chi^2 = 38,85$$

Naproti tomu předpoklad, že **většina bezdomovců se nestýká se svými blízkými**. Byl statistickým výpočtem potvrzen a **přijímáme** jej.

Tab. 9 výpočet a ověření předpokladu, že většina bezdomovců se nestýká se svými blízkými, statistickým testem dobré shody chí-kvadrátem

Styk s rodinou	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	$(P - O)$	$(P - O)^2$	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Stýká	2	1	1	1	1
Nestýká	18	19	1	1	0,053
	$\Sigma 20$	$\Sigma 20$			$\Sigma 1,053 = \chi^2$

$$\text{Kritická hodnota} = 3,841 > \chi^2 = 1,053$$

Taktéž další předpoklad se potvrdil a **přijímáme** tvrzení, že **většina bezdomovců má nízké sebehodnocení**.

Tab. 10 výpočet a ověření předpokladu, že většina bezdomovců má nízké sebehodnocení, statistickým testem dobré shody chí-kvadrátem

Sebehodnocení	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	$(P - O)$	$(P - O)^2$	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Vysoké	3	1	2	4	4
Nízké	17	19	-2	4	0,21
	$\Sigma 20$	$\Sigma 20$			$\Sigma 4,210 = \chi^2$

$$\text{Kritická hodnota} = 3,841 < \chi^2 = 4,12$$

Další vztahový předpoklad se potvrdil a **přijímáme** domněnku, že **většina bezdomovců má záporný vztah k ostatním lidem.**

Tab. 11 výpočet a ověření předpokladu, že většina bezdomovců má záporný vztah k ostatním lidem, statistickým testem dobré shody chí-kvadrátem

Vztah k okolí	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	(P - O)	(P - O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Kladný	1	5	-4	16	3,2
Záporný	19	15	4	16	1,067
	$\sum 20$	$\sum 20$			$\sum 4,267 = \chi^2$

Kritická hodnota = 3,841 < $\chi^2 = 4,267$

Předpoklad, že **většina bezdomovců se neidentifikuje se svou sociální rolí.** Byl potvrzen a **přijímáme** jej.

Tab. 12 výpočet a ověření předpokladu, že většina bezdomovců se neidentifikuje se svou sociální rolí, statistickým testem dobré shody chí-kvadrátem

Identifikace s rolí bezdomovce	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	(P - O)	(P - O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Identifikován	8	5	3	9	1,8
Neidentifikován	12	15	-3	9	0,6
	$\sum 20$	$\sum 20$			$\sum 2,4 = \chi^2$

Kritická hodnota = 3,841 > $\chi^2 = 2,4$

Alternativní předpoklad, že **mezi bezdomovci se více vyskytují lidé, kteří mají vyšší než základní vzdělání**. Byl přijat, tím odmítáme předpoklad konkrétní, nulový.

Tab. 13 výpočet a ověřování předpokladu, že mezi bezdomovci se více vyskytují lidé, kteří mají vyšší než základní vzdělání, statistickým testem dobré shody chí-kvadrátem

Vzdělání	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	$(P-O)$	$(P-O)^2$	$\frac{(P-O)^2}{O}$
Základní	5	16	-11	121	7,563
Vyučen	8	2	6	36	18
Maturita	5	1	4	16	16
Vysokoškolské	2	1	1	1	1
	$\sum 20$	$\sum 20$			$\sum 42,563 = \chi^2$

$$\text{Kritická hodnota} = 7.815 < \chi^2 = 42.563$$

Fenomén závislosti na návykových látkách u bezdomovců se nám potvrdil, proto přijímáme předpoklad, že **většina bezdomovců je závislá na návykových látkách, jako je alkohol či drogy**.

Tab. 14 výpočet a ověřování předpokladu, že většina bezdomovců je závislá na návykových látkách, statistickým testem dobré shody chí-kvadrátem

Závislosti	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	$(P-O)$	$(P-O)^2$	$\frac{(P-O)^2}{O}$
Závislý	20	20	0	0	0
Nezávislý	0	0	0	0	0
	$\sum 20$	$\sum 20$			$\sum 0 = \chi^2$

$$\text{Kritická hodnota} = 3,841 > \chi^2 = 0$$

Závěr

Čím hlouběji jsem pronikal do problematiky lidí v extrémní sociální izolaci, tím více jsem zjišťoval, že se jedná o velmi rozsáhlý problém. V této práci jsem jej nedokázal a ani nemohl celý postihnout a zmapovat. Dotkl jsem se pouze některých základních hledisek a kritérií.

V teoretické části jsem se snažil vysvětlit pojem bezdomovectví a nahlédnout na tento fenomén z úhlu sociální patologie. Poté jsem se zabýval příčinami vzniku bezdomovectví z pohledu dvou základních hledisek – vnějšího a vnitřního. Ve vnějším hledisku byly rozebrány některé sociální aspekty, jež mohou zapříčinit vznik bezdomovectví.

Vnitřní hlediska se pak zabývaly osobností člověka, její strukturou, dynamikou, pojetím sebe sama, sebehodnocením a sebeúctou. V této části bylo mým záměrem věnovat pozornost obecným osobnostním znakům a poukázat na ty, které by se mohly jevit jako specifické pro vznik bezdomovectví. Následně jsem také poukázal na tři nejběžnější závislosti podílející se na změně osobnosti, které tento jev provází. Na alkoholismus, drogovou závislost a gambling.

Nemohl jsem vynechat ani vývojová stadia života na ulici z pohledu identifikace s touto sociální rolí. Prevence je důležitou součástí všech sociálně patologických jevů, proto jsem způsoby předcházení zařadil na konec teoretické části.

V praktické části jsem nejprve popsal svůj záměr a metody s prostředky, jak toho docílit. Následně jsem ji ještě rozčlenil na kvalitativní a kvantitativní část.

V kvalitativní části jsem formou interview a extrospekce získal potřebná data. Z těch jsem potom vytvořil případové studie. Zajímal jsem se především o jednotlivé životní osudy, které dotyčného dohnaly až k životu na ulici, v čem vidí příčiny svého nynějšího stavu, jak se s ním ztotožňuje. Snažil jsem se popsat, jak vnímá bezdomovec sebe a ostatní a zda chce něco na své situaci změnit.

Přestože každý osud byl jiný, specifický, měly osudy spoustu shodných znaků, ze kterých vyplývalo, že se nejedná pouze o problém socializační, ale především o problém osobnostní. Ať už se jednalo o závislosti, sebeúctu a sebehodnocení, vztah k ostatním lidem atp., výzkum tento záměr potvrdil.

Bylo velmi těžké a deprimující poslouchat lidi bez vyhlídky na lepší budoucnost, vyprávění o tom jak ze svého stavu obviňují ostatní a nejsou schopni poznat pravou příčinu, jak ulpívají na modelech a způsobech chování, které sice dobře znají, ale které nejsou funkční, jak nejsou schopni si osvojit modely nové, účelnější, tak se nedokážou poučit ze svých nezdarů, neumí se orientovat ve světě, nechápou a odmítají společenská pravidla a normy, a proto nejsou schopni nějakého zodpovědného jednání a socializace.

Zde potom vyvstává otázka, zda by bylo prospěšné, kdyby se sociálními pracovníky úzce spolupracoval a za bezdomovci chodil i psycholog. Mohl by poradit s otázkami týkajícími se osobnosti, identity, identifikace, závislosti atp. Samozřejmě, že nedá předpokládat, že by psycholog jejich problém vyřešil, ale mohl by alespoň usnadnit chápání jejich životní situaci a motivovat je tím k cestě zpět.

V poslední části jsem se snažil tyto poznatky kvantifikovat a na podkladě statistického testu významnosti určit jejich validitu. Stanovil jsem výzkumné předpoklady, které se zaměřovaly na osobnostní charakteristiky, které tento jev uvozují, popř. mohou zapříčinit. Zde jsem vycházel nejenom z předchozích poznatků, ale snažil jsem se podchytit i obecné mínění. Ze sedmi předpokladů se dva nepotvrdily a musel se přijmout předpoklad alternativní.

Tato práce byla o lidech. O lidech, kterým nebyl vepsán do vínku životní úspěch, ale zklamání a selhání. O lidech, kteří potřebují naši pomoc a toleranci. Pomáhat slabším je přece lidské. Buďme tedy lidmi.

Literatura a prameny

- 1 ČAČKA, O.: *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. Brno: 1. vydání, Doplněk, 1977, ISBN 80 – 58765 – 70 – 5
- 2 ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: 1. vydání, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, ISBN 80 – 244 – 0150 – 9
- 3 ERIKSON, E.: *Dětství a společnost*. Praha: 1. vydání, Argo, 2002. ISBN 80 – 7203 – 380 – 8
- 4 ERIKSON, E.: *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: 1. vydání, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, ISBN 80 – 7106 – 291 – X
- 5 HAVLÍK, R.: *Úvod do sociologie*. Praha: 2. vydání, Karolinum, 1995, ISBN 80 – 7184 – 139 – 0
- 6 HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. Praha: 2. Vydání, Portál, 2000, ISBN 80 – 7178 – 415 – X
- 7 HELUS, Z.: *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: 2. vydání, Státní pedagogické nakladatelství, 1977, ISBN 28- 267 - 77
- 8 HOLUŠOVÁ, D., KROBOTOVÁ, M.: *Diplomové a závěrečné práce*. Olomouc: 2. vydání, Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, ISBN 80 – 244 – 1237 – 3
- 9 HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství: extrémní vyloučení*. Praha: 1. vydání, Naděje, 1996, ISBN 80 – 902292 – 0 – 4
- 10 HRADECKÝ, I. a kol.: *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: 1. vydání, Naděje, 2007, ISBN 978 – 80 – 86451 – 13 - 8
- 11 JANÍK, A., DUŠEK, K.: *Drogy a společnost*. Praha: 1. vydání, Avicenum, 1990, ISBN 80 – 201 – 0087 – 3
- 12 JANOUŠEK, J. a kol.: *metody sociální psychologie*. Praha: 1. vydání, Státní pedagogické nakladatelství, 1986, ISBN 14 – 456 – 86
- 13 KELLER, J.: *Úvod do sociologie*. Praha: 5. vydání, Sociologické nakladatelství, 2004, ISBN 80 – 86429 – 39 – 3
- 14 KOHOUTEK, R. a kol.: *Základy sociální psychologie*. Brno: 1. vydání, CERM, 1998, ISBN 80 – 7204 – 064 – 2

- 15 KOLAŘÍKOVÁ, O.: *téma osobnostních rysů v psychologii dvacátého století*. Praha: 1. vydání, Academia, ISBN 80 – 200 – 1214 – 1
- 16 KOSEK, J.: *Člověk je (ne)tvor společenský*. Praha: 1. vydání, AGRO, 2004, ISBN 80 – 7203 – 591 – 6
- 17 KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J.: *Sociální politika*. Praha: 2. vydání, ASPI, 2002, ISBN 80 – 86395 – 33 – 2
- 18 LUX, M., et al.: *Bydlení – věc veřejná*. Praha: 1. vydání, Sociologické nakladatelství, 2002, ISBN 80 – 86429 – 12 – 1
- 19 NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie osobnosti*. Praha: 2. vydání, Academia, 1997, ISBN 80 – 200 – 0628 – 1
- 20 NAKONEČNÝ, M.: *Sociální psychologie*. Praha: 1. vydání, Academia, 1999, ISBN 80 – 200 – 0690 – 7
- 21 PAULÍK, K.: *Základy psychologie osobnosti*. Ostrava: 1. vydání, Universitas Ostraviensis, 2006, ISBN 80 – 7368 – 157 – 9
- 22 PAVELKOVÁ, J.: *Problematika lidí v nouzi*. Praha: 2. vydání, Karolinum, 2007, ISBN 978 – 80 – 7290 – 338 – 2
- 23 PETRUSEK, M. a kol.: *Sociologie*. Praha: 2. vydání, Státní pedagogické nakladatelství, 1994, ISBN 80 – 04 – 26588 - X
- 24 POTŮČEK, M.: *Sociální politika*. Praha: 1. vydání, Sociologické nakladatelství, 1995, ISBN 80 - 85850 – 01- X
- 25 PRAŠKO, J.: *Pomoc v zoufalství a beznaději aneb jak překonat depresi*. Praha: 1. vydání, Grada Publishing, 1998, ISBN 80 – 7169 – 446 – 0
- 26 PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*. Praha: 1. vydání, Triton, 2008, ISBN 978 – 80 – 7387 – 100 – 0
- 27 RIESEL, P.: *Lesk a bída drog*. Olomouc: 1. vydání, Votobia, 1999, ISBN 80 – 7198 – 348 – 9
- 28 ŘEZNÍČEK, M.: *Systematická prevence sociálních deviací I*. Praha: 1. vydání, Karolinum, 1994, ISBN 382 – 135 – 94
- 29 ŘÍČAN, P.: *Psychologie osobnosti*. Praha: 6. vydání, Grada Publishing, 2010, ISBN 978 – 80 – 247 – 3133 – 9

- 30 SKALKOVÁ, J. a kol.: *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: 1. vydání, SPN, 1983, bez ISBN
- 31 SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti*. Praha: 3. vydání, Barrister & Principal, 2009, ISBN 978 – 80 – 87029 – 62 – 6
- 32 SOCHŮREK, J.: *Úvod do sociální patologie*. Liberec: 1. vydání, Technická univerzita, 2009, ISBN 978 – 80 – 7372 – 448 – 1
- 33 SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*, Liberec: 1. vydání, Technická univerzita, 2001, ISBN 80 – 7083 – 494 – 3
- 34 STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J.: *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: 1. vydání, ALBERT, 1999, ISBN 80 – 85834 – 60 – X
- 35 ŠEDIVÝ, V., VÁLKOVÁ, H.: *Lidé, alkohol, drogy*. Praha: 1. vydání, Naše vojsko, 1988, ISBN – 28 – 049 – 88
- 36 ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Osobnost a její rozvoj*. Ostrava: 1. Vydání, Ostravská univerzita, 2008, ISBN 978 – 80 – 7368 – 620 – 8
- 37 ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., et al.: *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc. 2. vydání, Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, ISBN 978 – 80 – 244 – 2141- 4
- 38 ŠPATENKOVÁ, N., a kol.: *Krize psychologický a sociologický fenomén*. Praha: 1. Vydání, Grada Publishing, 2004, ISBN 80 – 247 – 0888 – 4
- 39 TABUS, R.: *Třináctý stupeň blaženosti*. Praha: 2. vydání, Avicenum, 1984, ISBN 08 – 073 – 84
- 40 VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: 3. Vydání, Portál, 2002, ISBN 80 – 7178 – 678 – 0
- 41 VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Sociální psychologie*. Praha: 1. vydání, ISV, 1997, ISBN 80 – 85866 – 20 – X
- 42 ZAPLETAL, B., MIŠÍKOVÁ, J.: *Přehled vybrané sociologické problematiky*. Ostrava: 1. vydání, Ostravská univerzita, 2002, ISBN 80 – 7042 – 207 – 6

Informační zdroje z periodik:

- 1 JANEBOVÁ, R.: *Proces vzniku a stadia bezdomovství*. Praha: Sociální práce č. 4, ročník 6, 1999, ISSN 00931 – 1109
- 2 Měsíčník MPSV ČR, *Sociální politika* č. 1/2001, ročník 27, Praha: BMSS – Start, ISSN 0049 – 0961
- 3 Měsíčník MPSV ČR, *Sociální politika* č. 2/2001, ročník 27, Praha: BMSS – Start, ISSN 0049 – 0962

Informační zdroje dostupné na internetu:

- 1 http://www.alkoholik.cz/zavislost/psychika_a_telo/priznaky_a_projevy_alkoholismu_stadia_alkoholizmu.html
- 2 <http://paveldanko.com/alkohol/>
- 3 <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy>
- 4 <http://cs.wikipedia.org/wiki/Alkoholismus>
- 5 <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gamblerství>
- 6 http://cs.wikipedia.org/wiki/Kvalitativní_výzkum
- 7 <http://cs.wikipedia.org/wiki/Norma>
- 8 <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sankce>
- 9 http://cs.wikipedia.org/wiki/Sociální_deviace

Anotace

Jméno a příjmení:	Vladimír Miroslav Lukša
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	PhDr. Kamila Holásková Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY - BEZDOMOVCI
Název v angličtině:	The socially pathological phenomena - Homeless
Anotace práce:	Tato diplomová práce se v teoretické části zabývá problematikou bezdomovectví, jako extrémním sociálním vyloučením a příčinami jejich vzniku. Praktická část je orientována na problematiku vzniku a osobnostní charakteristiku. Je rozčleněna na kvalitativní část – případové studie a kvantitativní část.
Klíčová slova:	Bezdomovci, sociální vyloučení, osobnost, identita, identifikace.
Anotace v angličtině:	This thesis is the theoretical part deals with homelessness, such as extreme social exclusion and the reasons for their occurrence. The practical part is focused on the issues of personality and character. It is divided into qualitative portion - case studies and quantitative part.
Klíčová slova v angličtině:	Homeless, social elimination, personality, identity, identification.
Přílohy vázané v práci:	Interview – přílohy č. 1 – 5, Statistický test významnosti, chí-kvadrát – příloha č. 6
Rozsah práce:	87 stran.
Jazyk práce:	Čeština.

Přílohy

Příloha č. 1 - zápis z interview: Petr I

Řekneš mi svůj příběh o tom, jak ses dostal do dnešní situace?

Od malička jsem žil jen s mámou, na otce si vůbec nevzpomínám, nevím, jestli jsem ho vůbec někdy viděl, ale to je už jedno. Máma mne tady nechala a utekla na západ do Německa. To mi bylo asi dvanáct. Tak jsem šel bydlet k babičce. Ta mně měla moc ráda, dobře se o mne starala. Rozmazlovala mně. Ale byla nemocná a asi tak po roce umřela. A mně dali do ústavu, pak do dalšího a potom zas do dalšího.

Tam jsem dochodil základku a chtěl jsem jít do učení za truhláře. Práce se dřevem se mi vždy líbila. Učňák jsem však nedodělal. Však to znáš, holky pití a na učení nezbýval čas a po čase mně vylili. Do osmnácti jsem ještě byl v ústavu a potom šup na ulici.

S kámošem jsme si pronajali kvartýr, ale kde na něj vzít, když moc nevyděláš? Tak jsme začali dělat auta, ale nebyli jsme moc zběhlí a hned nás chytili. A ten šmejda to všechno shodil na mne. On vyvázl s podmínkou a já fášl dva roky na tvrdo. Tam to bylo kruté, ani si neumíš představit, jaká to byla bejkárna. Už bych se tam nikdy nechtěl vrátit!

Po návratu jsem šel na svobodárnu a jako pomocnej dělník na stavbu. Byla to sice dřina, ale něco jsem zarobil. Potom mi ale fiklo v zádech a byl jsem zase namydlenej. Řekni, kde vezmou krypla, nota bene ještě bez školy. Nikde, tak jsem se začal flákat po různých náhodných brigádách, ale nic moc. Takže na ubytovnu mi nezbyly žádné prachy a já musel pryč. Chvíli jsem to látal, jak se dalo, ale ani to moc dlouho nevydrželo. Začal jsem si půjčovat a mít dluhy. Z toho už nebylo úniku. Vytloukal jsem klín klínem a nakonec se ode mne všichni odvrátili. Jako bych byl prašivej. A tak jsem skončil na ulici. Za to si můžu sám.

Chvíli jsem byl v azyláku, ale tam nic moc. Jestli si myslíš, že ti pomůžou, tak to jsi vedle. A než tam být s těma zkrachovalýma existencema, tak to raději na ulici. Chvíli mi to vadilo, ale pak si zvykneš.

No a tak se ze mě stal bezd'ák. Teď žiju kousek za městem v jedný takový kůlně. Jsem tam sám, nikdo mně neprudí. Mám tam teplo, sucho, postel, něco si můžu uvařit. V podstatě mi nic nechybí. Nejsem nijak náročný.

Jak se ti daří udržovat hygienu?

Řekl bych, že vůbec nijak. Je to v podstatě zbytečný. Vlezeš zpátky do těch starejch hadrů a je to zase tak jak před tím. A navíc moc možností nemáš. Teď v létě sice můžeš k řece, ale komu by se chtělo. Jinak tak jednou za měsíc, za dva zajdu do azyláku, dám si sprchu, oholím se, fásnu nějaký hadry a mám zase na chvíli klid. Jo a zuby si taky nečistím a dobrý.

Já s hygienou a celkově s tím problémem nemám, ale jiný ohrnoujou nos. Ale co je mi po tom. Stejně nepomůžou. Ať se staraj o svý.

Piješ alkoholické nápoje nebo užíváš nějaké jiné návykové látky?

Jó chlast to je prokletí, už dříve jsem pil, ale nebylo to tak hrozný jako teď. Teď piju každý den, bez toho se přežít nedá. Ale fetovat nefetuju. To bych ztratil i ten zbytek toho blbýho rozumu, co mi ještě zbývá.

Ne že by zrovna chlast zapříčinil, že jsem na ulici to né, ale vždy jsem se trochu napil a pak byly průsery. Ale vždy jsem to nějak ustál. A teď piju proto, abych úplně nezblbnul. Piju, co se dá, nejčastěji LKV. Že nevíš co to je? Levné krabicové víno. Už dnes mám jedno za sebou. Zbylo mi od včerejška.

Kouřit kouřím, vytřepané vajgly. Jak nějakého najdu, vytřepu ho do krabičky a jak je toho dost, ubalím si cigárko. Jinak se to prostě dělat nedá.

Jak si myslíš, že tě vnímají ostatní lidé?

Od té doby co jsem se stal bezd'ákem to není nic slavnýho. Spousta lidí se mně straní a dávají najevo, že se mně štítí. Chtěl bych vidět je na mém místě. Buď by se zbláznili, nebo by chcípili. Už jsem si na to zvykl, ale ze začátku mně to deptalo.

Teď se nejčastěji stýkám s jinýma bezd'ákama a těm je to jedno. Ti jsou na tom stejně nebo ještě hůř.

Jak trávíš svůj čas? Co obvykle děláš v průběhu dne?

Jak kdy. Nejčastěji sháním nějakou obživu. Buď sbírám šrot, nebo hledám něco k snědku. Lidi jsou vyhazovačny, ani bys nevěřil, co všechno v popelnici najdeš. Kolikrát i dobrý věci. Chleba, maso, salámy To máš jako v marketu, jen si vybrat. Doma (myšlena tím kůlna) mám ze starého kanálu rošt a takovou grilovačku jsi ještě nejedl. Přijď a uvidíš.

Jídlo si do obchodu nechodím kupovat. Prachy mám na chlast. Něco dostanu od sociálky a zbytek za šrot nebo za láhve, ty lidi taky vyhazují.

Jinak nedělám v podstatě nic. Občas najdu nějakou knihu nebo časák, tak si to přečtu. Někdy zajdu za kámošem, ale jinak se s nikým nestýkám.

Co děláš pro to, abys svou nynější situaci změnil? Jak se ti to daří?

Ze začátku mně to žralo, styděl jsem se a chtěl jsem být jako jiní. Úspěšný, bohatý, žádaný, ale to nejde. Už jsem se s tím smířil.

Zkus se na to podívat jinak. Já jsem svobodný a volný. Dělán si, co se mi zlíbí a kdy se mi zlíbí. Můžeš si to dovolit ty? V podstatě jsem už spokojený. Nic mi neschází.

Příloha č. 2 - zázpis z interview: Zdeněk

Řeknete mi svůj příběh o tom, jak jste se dostal do dnešní situace?

Řeknu. V roce 1966 jsem dokončil Zet De eŠku a potom jsem šel na průmku, elektro, jsem ukončil a pak jsem šel na výšku, rok a tu jsem ukončil. Pak jsem šel na Hutní montáže, od roku sedmdesát jedna do roku osmdesát devět. Dělal jsem tam zlepšovací návrhy, reference a skončil jako vrchní mistr. Pak jsem dělal Spolana Neratovice - tam jsem byl vrchní mistr. Pak jsem jezdil po celé republice, Rožumberok, Ostrava, Štětí, Napajedla, Kladno. Dělal jsem jako vrchní mistr. A pak jsem dělal Napajedla. Vrchní mistr, Napajedla. A pak jsem tady. Celý život dřu a pak tady. To je za to, že dřu návrhy. Tak se chovají ke slušným lidem. Dali mi invalidní důchod a jsem tady.

Jestli tomu rozumím, tak vás propustili?

Za tu všechnu práci. Prý chlastám, není to pravda. Já nepiju. Jednou za čas pivo nebo trochu vína. Nepiju. To si vymysleli, aby mi dali důchod a pak ho vzali. Nepiju.

Máte rodinu, jak se k vám staví vaši blízcí?

Nepiju! Měl jsem svůj vlastní byt a měl jsem dluhy, tak jsem ho prodal a nedali mi náhradní bydlení. Tak jsem tady.

Máte děti?

Opravdu nepiju. Nikdy jsem se neoženil. Mám dvě sestry.

Stýkáte se s nimi?

Ne. Jedna je v Žilině, vdaná. To je daleko. A v Ostravě.

Jak si myslíte, že vás vnímají ostatní lidé?

Oni vědí, že je to nespravedlivé a nechtějí mi pomoci. Bojí se jich. Ale jestli to tak půjde dále, všichni tu skončí a úplně všichni a bojí se jich.

Jak trávíte svůj čas? Co obvykle děláte v průběhu dne?

Tady. Venku.

Máte nějaké zdravotní potíže?

Nemám. Doktor mi doporučil pít pivo a víno, plzeňské, na ty ledviny. Tak piju.

Jak se vám daří udržovat hygienu?

Oni mi musí pomoci na azyláku. Beze mě by byli bez práce.

V azylovém domě vám s hygienou pomáhají?

No osprchovat se tam. Oni musí.

Myslíte si, že se vám podaří začlenit se zpět do běžného života?

Chtěl bych, byl jsem vrchním mistrem. Ale nevím.

Příloha č. 3 - zápis z interview: Petr II

Řekneš mi svůj příběh o tom, jak ses dostal do dnešní situace?

Hele chlape, o tom se mi moc mluvit nechce. O čem mám mluvit, že matka je hysterka a otec debil? Že mne vyhodili? Kvůli pár posranejm prstýnkům a řetízkům. Fotr by se dal, ale matka je p...! Vážně, nezlob se, to nejde!

V čem spatřuješ příčinu svého nynějšího stavu? Jaký byl důvod tvých potíží, co je zapříčinilo?

Co? Rodiče a fet. O tom se blbě mluví. Místo toho, aby mi pomohli, tak mně potopí. Pošlou na ulici, ať třeba chcípnu. A to fotr pracuje v K centru. Mohl zařídít, aby mně nevyrazili ze školy, ale on si raději chrání svoji prdel. A matka, ta je úplná kráva. Fotr by se dal zlomit, ale ona furt vyskakuje. Já už o tom nechci mluvit. Ještě jednou mi dáš tak blbou otázku, tak to ukončíme. To bych neřek ani nejlepšímu kámošovi.

Piješ alkoholické nápoje nebo užíváš nějaké jiné návykové látky?

S fetem už to je dobrý, jen občas, sem tam se nasypu. To zvládám. Stejně jako všichni chlastám. Každý den trochu. Chlastá každý a bude toho víc!

Máš nějaké zdravotní potíže?

Teď už ani né, ze začátku, jak mně vyrazili. Teď je to dobrý, v poho.

Jak se ti daří udržovat hygienu?

Já to mám dobrý, tak jednou týdně zajdu za fotrem do K centra, tam dám sprchu, oholím se a tak. Teď jsem tam byl, zítra jdu do pekárny poptat se na práci, tak ať mně vezmou. Občas mi fotr dá nějaký hadry a i vypere. Dobrý, ne?

Jak vnímáš sám sebe? Jak se vidíš v současnosti, jak ses viděl v minulosti a s jakou budoucností počítáš?

Lepší otázky neumíš? Co chceš slyšet, že se na tebe dívaj jak na zkur.... fet'áka? Rodiče, místo toho, aby tě podpořili, tak tě pošlou na léčení, které je stejně na ho... Mají jenom mně a neváží si toho. Počkám, až matka chcípne a nastěhuju se k fotrovi. Ten mně občas podporuje. Dá mi nažrat, nějaký ty hadry a občas i prachy. Už aby to bylo, aby chcípla!

Jak trávíš svůj čas?

Jak kdy, někdy zajdu za fotrem, někdy se jen tak flákám. Někdy chlastám s ostatními, ale jsou to jen blbé smažky. Raději jsem sám. Nikdy si nic neplánuju, je to zbytečné.

Myslíš si, že se ti podaří začlenit se zpět do běžného života?

Vážně na tě nemám náladu. Nechce se mi o tom mluvit. Čus.

Příloha č. 4 - zázpis z interview: František

Řekneš mi svůj příběh o tom, jak ses dostal do dnešní situace?

To je těžké, myslím si, že to začalo, už když jsem byl malý. Táta mi umřel a máma se znovu vdala. Vzala si týpka, co neuměl nic jinýho, než mně za každou blbost mlátit. Pak se jim narodila ségra a bylo to ještě horší. Už jsem neměl zastání nikde.

Naštěstí jsem brzo vypadl na učňák a na intr. Tam bylo fajn, škola mi vcelku šla a neměl jsem větší problémy. Ale potom mně mezi sebe vzali starší kluci, párkrát jsme byli zapařit, brnkli jsme nějaký ten automat. A začalo to jít s kopce. Naštěstí jsem nějak dal ty zkoušky. Po nich jsem musel nastoupit na šachtu, ale tam se mi nelíbilo. Pořád po mně někdo něco chtěl, pořád někdo řval, připadal jsem si jako doma. Tak jsem zvedl kramle. Šel jsem bydlet za kámošema z intru. A tam už to jelo ve velkém.

V té době jsem poznal Janu. Hodná holka, ani nevím, co na mně viděla. Po čase jsme se vzali. Ale pořád mně chtěla předělávat, ať nepiju, ať nehraju. Někdy jsem měl pocit, že je to druhý otčín, jen bít se mně neodvážila. Pak jí přišel do cesty takový ten brýlatý zazobaný týpek a ona šla za ním. Jako každá na prachy! Ale už je to za mnou. No a já začal ještě více pít a hrát.

Prachy nebyly, tak jsem šel vybrat poštu. Hned druhý den mně chytili a já dostal tři roky. Máma to neunesla a jak jsem byl v kriminálu, tak mi umřela. Už nemám na tom světě nikoho.

Když mně z vězení pustili, neměl jsem kde jít, tak jsem zůstal na ulici. Chvilí jsem to zkoušel odejít, ale všude bylo něco, tak jsem raději zůstal tady. Jednou se to musí zlepšit.

Máš nějaké zdravotní potíže?

Ani ne, občas mně bolí záda, ale to mám z těch vagónů. Člověk se tam nenarovná.

Jak se ti daří udržovat hygienu?

No s tím je problém, není kde. Občas zajdu do azyláku, sprcha tam je zadarmo.

Jak vnímáš sám sebe? Jak se vidíš v současnosti, jak ses viděl v minulosti a s jakou budoucností počítáš?

Já ti nevím, myslím si, že kdyby neumřel táta, tak by to bylo úplně jiné. Byl bych někdo jiný, ale takhle, podívej, co ze mě je. Každopádně na ulici nezůstanu. Musí se to změnit.

Co děláš pro to, abys svou nynější situaci změnil? Jak se ti to daří?

No, víš, to není tak jednoduché. Kde vezmou kriminálního. Chvíli si ještě užiju svobody a potom se uvidí.

Zatím jsi nepodnikl nic? Nikde ses o práci nezajímal?

Ne.

Jak si myslíš, že tě vnímají ostatní lidé?

Jak kdo. Na ulici se mně hodně lidí štítí, někdy mně to štve. Mezi bezdomovcema je to taky různé. S někým se bavím a s někým ne.

Rád chodím do jedné herny. Dívám se, jak ostatní hrajou. To mně baví. A tam jsou na mně hodní. Občas dostanu nějaké to pívko, nebo peníze, abych si mohl taky brnknout.

Jak trávíš svůj čas? Co obvykle děláš v průběhu dne?

Hodně času mi zabere sehnat nějaké peníze, nebo něco k jídlu. Občas sbírám šrot, nebo si jdu vyžebrať. To je o hodně lehčí. Ale lidi už nejsou tak dajní. Když si vyžebrať tak dvě stovky, jsem rád. Nějakou dobu jsem byl v Praze, panečku to bylo jiný kafe. Turisti jsou jiní než Češi.

Hodně chodím do té herny, co jsem ti o ni říkal. Když na to nemám, tak se aspoň koukám.

Myslíš si, že se ti podaří začlenit se zpět do běžného života?

Chtěl bych, jednou se to určitě podaří, ale zatím nevím jak.

Příloha č. 5 - zázpis z interview: Kryštof

Řekneš mi svůj příběh o tom, ses dostal do dnešní situace?

Na tom není nic zajímavého, rodiče se viděli ve starším bratrovi a já jsem pořád stál bokem. Jak to může dopadnout, když pořád slyšíš: To by nám Honzík nikdy neudělal, vezmi si z něj příklad, podívej se na něj! On byl vždy ten lepší a já? Já byl jen odpad, stín jeho dokonalosti. Pořád mně jen shazovali, všichni! I na té blbě výšce mně stále poměřovali s bráchou.

Proto jsi odešel z domu?

Už se to nedalo vydržet. Začalo to tím, že na gymplu jsem poznal bezva kámoše. Hulili jsme trávu a bylo nám fajn. Pak přišlo trošku fetu a naši z toho byli na prášky. Je sice pravda, že se snažili nějaký ten průsvih vyžehlit, ale zvládl bych to i bez jejich pomoci.

Pořád mi stojí za zadkem, chovají se, jak kdybych byl malý. Vážně. Máma jen brečí a lamentuje, co se mnou bude. Co by. Jednou se postavím i bez jejich neustálé pomoci.

Jak vnímáš sám sebe? Jak se vidíš v současnosti, jak ses viděl v minulosti a s jakou budoucností počítáš?

Pořád stejná písnička, stále dokola. Žádné já, jen samé brácha, brácha, brácha a zase brácha. Potom pro změnu bratr. A kde jsem zůstal já? Alespoň tady na ulici jsem to občas já.

Jak si myslíš, že tě vnímají ostatní lidé?

Úplně stejně. Kdo mně zná, tak se ptá na bráchu a na rodiče. A kdo mně nezná, tak toho zase nezajímám. Jako kdybych ani nebyl. Potom se nediv, že jsem raději sám. Jen někdy zajdu za klukama k řece.

Jak trávíš svůj čas? Co obvykle děláš v průběhu dne?

Tady máš volnost. Nejsi svázaný žádným musíš, udělej a takovými. Dělán, co zrovna chci. Buď spím, nebo jdu do města, nebo se zajdu najíst a okoupat k našim. Ať se o mne postarají.

Piješ alkoholické nápoje nebo užíváš nějaké jiné návykové látky?

Co bych kecal, hulím. Občas se nakrmím něčím lepším. A jestli piju? Jako každý tady. Bez toho bys tu nepřežil ani jeden den.

Máš nějaké zdravotní potíže?

Takové normální. A když mi je moc zle, tak zajdu za našima, ti se o mne postarají.

Jak často a kde uspokojuješ své hygienické potřeby?

Podle potřeby, většinou u našich.

Myslíš si, že se ti podaří začlenit se zpět do běžného života?

Pro mne je běžný život tady. Zatím nic neřešením.

Příloha č. 6 - statistický test významnosti - Test dobré shody chí-kvadrát

U této kategorie testů významnosti se ověřuje, zda četnosti, které jsou uvedeny v reálných číslech, se významně odlišují od teoretických četností, které odpovídají danému předpokladu.

Jestliže výsledek testu je statisticky významný, znamená to, že je velmi nepravděpodobné, že by byl způsoben pouhou náhodou. Statisticky významný výsledek již nelze připsat pouze na vrub náhody. Postupy, které umožňují rozhodnout, zda určitý výsledek je či není statisticky významný (signifikantní), se nazývají statistické testy významnosti.

Test dobré shody chí-kvadrát začíná formulováním výzkumného předpokladu, což je domněnka, že mezi sledovanými jevy není vztah. Alternativní předpoklad je domněnka, že mezi sledovanými jevy je vztah.

O přijetí nebo nepřijetí uvedených předpokladů rozhodneme na základě ověřování (testování) výzkumného předpokladu. Zpravidla se k tomuto účelu vypočítává tzv. testové kritérium, což je určitá číselná charakteristika odvozená ze zjištěných dat. U testu dobré shody chí-kvadrát je testovým kritériem hodnota

$$\chi^2 = \sum \frac{(P-O)^2}{O}$$
, kde χ^2 je testové kritérium chí-kvadrát, P je tzv. pozorovaná četnost a O očekávaná četnost.

Vypočítaná hodnota χ^2 je ukazatelem rozdílu mezi pozorovanou a očekávanou četností. Při rozhodování o platnosti výzkumného předpokladu zpravidla postupujeme tak, že vypočítanou hodnotu testového kritéria srovnáme s tzv. kritickou hodnotou, kterou nalezneme ve statistické tabulce. Příslušnou kritickou hodnotu hledáme vždy pro zvolenou hladinu významnosti a určitý stupeň volnosti.

Tab. 15 Kritické hodnoty testování kritéria chí-kvadrát

Stupeň volnosti	Hladina významnosti	
	0,05	0,01
1	3,841	6,635
2	5,991	9,21
3	7,815	11,341
4	9,488	13,277
5	11,07	15,086

Hladina významnosti je pravděpodobnost, že neoprávněně odmítneme výzkumný předpoklad. Tuto pravděpodobnost lze volit v hladině významnosti 0,05 (5%) nebo 0,01 (1%). V této práci byla zvolena hladina významnosti 0,05.

Počet stupňů volnosti závisí u testu dobré shody chí-kvadrátu na počtu řádků v tabulce, z níž bylo kritérium chí-kvadrát vypočítáno. Je to počet řádků tabulky, kterým je možno přiřknout libovolnou hodnotu a při tom dodržet stanovený sloupcový počet.

K přijetí výzkumného předpokladu je třeba, aby vypočítaná hodnota testového kritéria byla menší než hodnota kritická. K odmítnutí výzkumného předpokladu je třeba, aby vypočítaná hodnota testového kritéria byla větší, anebo stejně velká jako hodnota kritická.⁷⁹

⁷⁹ CHRÁSKA, M.: *Úvod do výzkumu v pedagogice*